MAHMARI 19358/13/1/2000 - TC

विद्या प्रसारक मंडळ
स्थापना • नौपाडा ठाणे • १९३५

व्ही.पी.एम्.
दिशा

वर्ष चोविसावे / अंक १० / ऑक्टोबर २०२३

संपादकीय

शांतिनिकेतनला जागतिक वारसा स्थळाचा मान

सप्टेंबर २०२३ मध्ये युनेस्को या जागतिक संघटनेची सौदी अरेबियातील रियाध या शहरात ४५ वी सभा झाली. या सभेत भारतातील दोन स्थळांना जागतिक वारसा स्थळ म्हणून घोषित करण्याचा निर्णय घेण्यात आला. त्यातील एक आहे पश्चिम बंगाल मधील शांतिनिकेतन आणि दुसरे आहे कर्नाटक राज्यातील हळेर जवळील तीन मंदिरे. या दोन स्थळांचा समावेश झाल्यानंतर भारतातील जागतिक वारसा स्थळांची संख्या आता ४२ झाली आहे. शांतिनिकेतनला जागतिक वारसा स्थळाचा दर्जा मिळावा यासाठी भारत सरकार मागील अनेक वर्षे प्रयत्नशील होते. शांतिनिकेतनची माहिती देणारा एक सविस्तर अहवाल भारतीय पुरातत्त्व खात्याने युनेस्कोला सादर केला होता. त्याला युनेस्कोच्या ४५ व्या सभेत संमती देण्यात आली. ही खरोखरच आनंदाची बाब आहे.

१८६३ मध्ये प्रसिद्ध लेखक गुरूदेव रवींद्रनाथ टागोर यांचे वडील देवेंद्रनाथ टागोर यांनी भुबन मोहन सिन्हा यांची बोरभूम गावाजवळील २० एकर जागा लिजवर घेतली. या जागेवर त्यांनी एक रिसॉर्ट बांधले आणि त्याला नाव दिले शांतिनिकेतन. कलकत्त्यापासून सुमारे १५० किलोमीटर दूर असलेल्या या परिसरात त्या काळात फारशी वर्दळ नव्हती. त्यामुळे शांतपणे सुट्टी घालविण्यासाठी ही जागा चांगली होती. असे जरी असले तरी त्या परिसरात चोरांचा सुळसुळाट होता. त्यामुळे देवेंद्रनाथांना सुरुवातीच्या काळात त्रास सहन करावा लागला. ते ठरले संत वृत्तीचे गृहस्थ. त्यांनी चोऱ्या मारामाऱ्या कारणाऱ्या व्यक्तींना समजावून सांगितले. मग तेही परिसराचा विकास करण्याच्या कामात सहभागी होऊ लागले. सर्वप्रथम देवेंद्रनाथ यांनी त्या जागेवर एक काचेचे घर बनविले. या घराचा उपयोग ते प्रार्थनास्थळ म्हणून करीत असत.

आपल्या वडिलांनी निर्माण केलेल्या या स्थळाला रवींद्रनाथांनी १८७८ मध्ये पहिल्यांदा भेट दिली. तेव्हा रवींद्रनाथ १७ वर्षांचे होते. ही जागा त्यांना खूपच आवडली. म्हणून ते काही वर्षांनंतर सहकुटुंब तिथेच राहायला आले. त्यांचे बरेचसे लेखन – कार्य याच ठिकाणी झाले. १९०१ मध्ये रवींद्रनाथांनी या जागेत ब्रह्मचर्याश्रम स्थापन केला. पाच विद्यार्थ्यांना घेऊन त्यांनी ही शिक्षणसंस्था सुरू केली. त्या पाच विद्यार्थ्यांमध्ये त्यांचा मुलगा रथींद्रनाथ हा एक होता. या संस्थेचे नंतर 'पाठभवन' असे नामांतर करण्यात आले. निसर्गाच्या सान्निध्यात मुलांनी आपले

(पृष्ठ क्र. २ वर)

(मुखपृष्ठावरून - **संपादकीय**)

शिक्षण घ्यावे असा त्यांचा आग्रह होता. झाडाखाली अध्यापनाचे कार्य केले जात असे. अजूनही ही प्रथा तिथे पाळली जाते.

१९२१ मध्ये रवींद्रनाथ यांनी याच जागेवर विश्व भारती या संस्थेची स्थापना केली. संगीत, कला, साहित्य, समाजशास्त्र असे विषय येथे शिकविले जात असत. त्यासाठी त्यांनी वेगवेगळ्या इमारती बांधून घेतल्या. त्यांना 'भाषा भवन, संगीत भवन, कला भवन' अशी नावे देण्यात आली. १९५१ मध्ये या संस्थेला केंद्रीय विश्वविद्यालयाचा दर्जा देण्यात आला. त्या विश्वविद्यालयाचे पहिले कुलगुरू बनण्याचा मान गुरूदेव रवींद्रनाथ टागोर यांचे पुत्र रथींद्रनाथ यांना मिळाला. आता ते जागतिक दर्जाचे विश्वविद्यालय म्हणून प्रसिद्ध झाले आहे. येथे मोठ्या संख्येने विद्यार्थी शिक्षणासाठी आणि संशोधनासाठी येत असतात.

भारतीय प्राचीन भारतीय गुरूकुल पद्धतीवर या संस्थेचे कार्य चालते. इथे शिकायला येणाऱ्या विद्यार्थ्यांनी आश्रमात राहावे असा आग्रह असतो. त्यामुळे शिक्षकांच्या संपर्कात ते जास्त वेळ राहू शकतात. यापेक्षा महत्त्वाची बाब ही की, त्यामुळे समवयस्क सवंगड्यांसोबत होणारी आंतरक्रिया वाढते. या आंतरक्रियेतून विद्यार्थी अनेक क्षेत्रांतील ज्ञान प्राप्त करीत असतात. 'विद्यार्थी-विद्यार्थी आंतरक्रिया' हा शिक्षण क्षेत्रातील महत्त्वाचा असा संशोधनाचा विषय आहे. महाराष्ट्रातील आश्रम शाळांमध्ये मी स्वतः या विषयावर संशोधन केले आहे. ही आंतरक्रिया फारच उपयुक्त असून शहरात फ्लॅट संस्कृतीत राहणारे विद्यार्थी या संधीला मुकतात असे लक्षात आले आहे.

शांतिनिकेतनचा संपूर्ण परिसर चांगल्या पद्धतीने सुशोभित केलेला आहे. रवींद्रनाथांच्या मृत्यूनंतर या परिसरात 'रवींद्र भवन' निर्माण करण्यात आले. रवींद्रनाथांचे पुत्र रथींद्रनाथ यांनी या कामात पुढाकार घेतला. आपल्या वडिलांबद्दल, तसेच त्यांच्या कार्याबद्दल इत्थंभूत माहिती इथे उपलब्ध होईल असा त्याने प्रयत्न केला आहे. या भवनात एक मोठे संग्रहालय आहे. त्यात गुरूदेवांच्या संबंधातील अनेक वस्तू ठेवलेल्या आहेत. या भवनात एक प्रचंड असे ग्रंथालय आहे. त्यात गुरूदेव टागोर यांनी जमा केलेली, तसेच त्यांनी लिहिलेली पुस्तके आहेत. १९१३ मध्ये गुरूदेव रवींद्रनाथ टागोर यांना साहित्याचे नोबेल पारितोषिक देऊन गौरविण्यात आले होते. त्यावेळेस त्यांना मिळालेले पदक चोरीला गेले! त्यानंतर नोबेल समितीने त्यांना दुसरे पदक दिले. हे पदक संग्रहालयात ठेवण्यात आले आहे.

शांतिनिकेतन हे ठिकाण अल्प काळातच चांगले प्रसिद्धीला आले. त्यामुळे त्या काळातील अनेक प्रसिद्ध व्यक्ती या स्थळाला भेट देत असत. महात्मा गांधी या आश्रमात काही काळ सपत्नीक राहिले होते. या स्मृतींना उजाळा देणारी छायाचित्रे येथे जपून ठेवलेली आहेत. तसेच जवाहरलाल नेहरू या ठिकाणी येऊन गेले. त्यांनी तर आपली मुलगी इंदिरा हिला इथल्या शाळेत शिकायला पाठविले होते. प्रसिद्ध सिने-दिग्दर्शक सत्यजित रे हे याच विद्यापीठाचे विद्यार्थी आहेत. एवढेच नव्हे तर, ज्यांना अर्थशास्त्राचे नोबेल पारितोषिक देऊन गौरविण्यात आले ते अमर्त्य सेन याच विश्व भारतीचे विद्यार्थी आहेत.

शांतिनिकेतन हे खरोखरच पाहण्यासारखे ठिकाण आहे. जवळपास दीड लाख लोक दरवर्षी या स्थळाला भेट देत असतात. जागतिक वारसा दर्जा मिळाला असल्याने ही संख्या वाढण्याची शक्यता आहे. कलकत्त्यापासून इथे जाण्यासाठी आगगाडी, बस तसेच खाजगी वाहनांची सुविधा उपलब्ध आहे. तिथे गेल्यावर गुरूदेव रवींद्रनाथ टागोरांच्या दूरदृष्टीची आपल्याला नक्कीच कल्पना येईल असा विश्वास वाटतो.

- डॉ. सुधाकर आगरकर

विद्या प्रसारक मंडळ
स्थापना • नौपाडा ठाणे • १९३५

व्ही.पी.एम्.

दिशा

वर्ष चोविसावे / अंक १० / ऑक्टोबर २०२३

संपादक
डॉ. विजय बेडेकर

‘दिशा’ प्रारंभ जुलै १९९६
(वर्ष २८ वे/अंक ४ था)

कार्यालय/पत्रव्यवहार
विद्या प्रसारक मंडळ
डॉ. बेडेकर विद्या मंदिर
नौपाडा, ठाणे - ४०० ६०२
दूरध्वनी : २५४२ ६२७०
www.vpmthane.org
vpmt1935@gmail.com

मुद्रणस्थळ :
परफेक्ट प्रिण्टस्,
नूरीबाबा दर्गा रोड, ठाणे.
दूरध्वनी : २५३४ १२९१
२५४१ ३५४६
Email:perfectprints@gmail.com

अनुक्रमणिका

१) संपादकीय	डॉ. सुधाकर आगरकर	
२) कॅटलिन कारिको : कोविड-१९ महामारीची तारणहार महिला	डॉ. नमिता मुखर्जी	२
३) श्रमपुरवठा, बाजारपेठीय अर्थशास्त्र आणि २०२३ चे नोबेल	डॉ. अपर्णा कुलकर्णी	५
४) द व्हॅक्सिन वॉर	राजेश कुलकर्णी	७
५) रँडाल जारेल : ज्येष्ठ अमेरिकन समीक्षक	डॉ. आनंद कुलकर्णी	११
६) विद्याधर गोखले : स्मृती-तर्पण श्रद्धामाळ पहिली	प्रमोद वसंत बापट	१२
७) समर्थ सेवाव्रती सुहासजी	सौ. साधना जोशी	१६
८) श्री वासुदेवानंद सरस्वती	सहा.प्रा. सुभाष गं. शिंदे	२०
९) परिसर वार्ता	संकलित	२४

या अंकात व्यक्त झालेली मते त्या लेखकांची वैयक्तिक मते असून, त्या मतांशी संपादक सहमत असतीलच असे नाही.

कॅटलिन कारिको : कोविड-१९ महामारीची तारणहार महिला

कॅटलिन कारिको ही नोबेल पारितोषिक विजेती एक सामान्य महिला. तिची जिद्द पाहिली की आपण अचंबित होतो. तिच्या या कर्तृत्वाविषयी आपण वाचालच - संपादक

२०२३ चे शरीरशास्त्र किंवा वैद्यकशास्त्रातील नोबेल पारितोषिक विजेते बनल्यामुळे कॅटलिन कारिको हे नाव आज घराघरात पोहोचले आहे. नोबेल पारितोषिकाच्या इतिहासातील ६० महिलांपैकी ती एक आहे आणि शरीरशास्त्र किंवा वैद्यकशास्त्रात पारितोषिक जिंकणारी ती १३ वी महिला आहे. ती कोणत्याही श्रेणीतील पहिली महिला नाही; मग तिच्यात विशेष काय आहे? तिची केस दोन कारणांसाठी खूप खास आहे -

प्रथम, तिचे सहकारी ड्रयू वेसमन यांच्यासमवेत, लस बनवण्यामागे तिचा मेंदू होता, ज्याने इम्यूनोलॉजीच्या इतिहासातील सर्वांत जास्त लोकांचे प्राण वाचवले. कोविड-१९ लस जगभरातील कोट्यवधी मानवांवर वापरली गेली आणि या आजाराला बळी पडलेल्या अनेक लोकांचे प्राण वाचवले. या लसीमुळे अनेकांच्या आजाराची तीव्रता कमी झाल्याचे मानले जाते. एम-आरएनए (मेसेंजर आरएनए) ही लस म्हणून विकसित करण्यावर कारिको आणि वेसमन यांच्या पूर्वीच्या संशोधनाच्या आधारे कोविड-१९ लस फार लवकर विकसित केली जाऊ शकते, हे औषध कंपन्यांच्या लक्षात आले. दुसरी, तिची विज्ञानातील रॅग टू रिच ही कथा आहे. मूळापासून सुरुवात करून कॅटलिन नोबेल पारितोषिकापर्यंत पोहोचली. मधल्या काळात ती अनेकदा बेरोजगार होती. तथापि, या अडचणी तिला तिच्या ध्येयापासून परावृत्त करू शकल्या नाहीत. तिने आपले काम सुरूच ठेवले आणि आज जगाने त्याचे परिणाम पाहिले आहेत.

प्रारंभिक जीवन

१९५५ मध्ये हंगेरीमधील एका छोट्या गावात तिचा जन्म झाला. घरात खूपच गरीबी होती. तिचे वडील एक खाटिक होते. तिने आपले शालेय शिक्षण गावातील शाळेतून पूर्ण केले. तिला लहानपणापासूनच निसर्ग आणि विज्ञानात खूप रस होता. ती कोणत्याही शास्त्रज्ञाला वैयक्तिकरीत्या कधी भेटली नसली किंवा ओळखत नसली, तरी लहान वयातच शास्त्रज्ञ होण्याची तिच्या मनात इच्छा निर्माण झाली.

तिने हंगेरीमध्ये बी. एससी. पर्यंतचे शिक्षण घेतले. १९७८ मध्ये तिने पदवी मिळवली. त्यानंतर हंगेरीतील झेगेड विद्यापीठात तिने संशोधनाला सुरुवात केली. तिचा प्रबंध स्वीकारून विद्यापीठाने १९८१ मध्ये तिला पी. एचडी. ही पदवी बहाल केली. त्यानंतर तिने विद्यापीठातील बायोलॉजिकल रिसर्च सेंटर मध्ये पोस्ट डॉक्टरल फेलो म्हणून तिचे संशोधन कार्य चालू ठेवले. परंतु १९८५ मध्ये आर्थिक अडचणीमुळे हा विभाग बंद करण्यात आला.

धैर्य आणि चिकाटी

सुरुवातीपासून तिचे काम आरएनए (RNA) वर होते. एमआरएनए म्हणजे मेसेंजर आयएनए (mRNA) हे मध्यस्थ रेणू आहेत. ते पेशींमध्ये डीऑक्सीरिबोन्यूक्लिक ॲसिड (DNA) मध्ये असलेली माहिती पुढे घेऊन जाण्याचे काम करतात. पेशींमध्ये, डीएनए एमआरएनए म्हणून कॉपी केले जातात आणि विविध सेल्युलर

कार्यांसाठी प्रथिने म्हणून ओळखल्या जाणाऱ्या सक्रिय स्वरूपात अनुवादित केले जातात. एमआरएनए ट्रान्सक्रिप्शन गरजेवर आधारित असतात आणि जेव्हा सेलमध्ये विशिष्ट प्रोटीन आवश्यक असते तेव्हाच ते घडते. जोपर्यंत एमआरएनए सेलमध्ये राहतो तोपर्यंत त्याचे प्रथिनांमध्ये रूपांतर होते आणि त्यांचे कार्य संपताच ते खराब होते. जेव्हा कारिकोने तिच्या संशोधन कारकिर्दीला सुरुवात केली तेव्हा एमआरएनए वर काम करणे खूप कठीण होते. अशा संशोधनाचा विषय निवडण्याच्या तिच्या धाडसाचे कौतुकच केले पाहिजे. त्याला हाताळण्यात येणाऱ्या अडचणींमुळे बहुतेक संशोधकांनी त्यावर काम करायचे टाळले होते.

कुटुंबाचा आधार

कॅटलिन फक्त धैर्यवानच नव्हती, तर तिच्या कामात ती अत्यंत मेहनती होती. घेतलेले काम ती चिकाटीने पूर्ण करीत असे. परंतु नशिबाने तिच्यासाठी वेगळेच काहीतरी योजले होते. १९८५ मध्ये विद्यापीठातील आर्थिक संकटामुळे तिचे संशोधन चालू राहू शकले नाही आणि तिला काही कठोर निर्णय घ्यावे लागले. त्यानंतर तिने युनायटेड स्टेट्स ऑफ अमेरिकेला जाण्याचा निर्णय घेतला. तोपर्यंत तिचे लग्न झाले होते आणि तिला एक मुलगीही होती. ती तिचा नवरा आणि मुलीसह अमेरिकेत गेली. टेंपल युनिव्हर्सिटी, पेनसिल्व्हेनिया येथे पोस्ट-डॉक्टरेट फेलो म्हणून तिने काम सुरू केले. तिचा नवरा लहान-सहान कामे करून घराला हातभार लावत होता. तिने मात्र स्वतःला संशोधन कार्याला वाहून घेतले.

कठीण परिश्रम

कॅटलिन विद्यापीठात तासन्‌तास काम करीत असे. काहीवेळा तर ती तिच्या प्रयोगशाळेतच मुक्काम करीत असे. तिचे एकूण काम पाहून १९८९ मध्ये तिला पेनसिल्व्हेनिया मेडिकल स्कूल युनिव्हर्सिटीमध्ये रिसर्च असिस्टंट प्रोफेसरचे पद देण्यात आले. या पदावर तिला आर्थिक पाठबळासाठी दुसऱ्या व्यक्तीवर अवलंबून राहावे लागले. दुर्दैवाने, लवकरच तिचा वैज्ञानिक सल्लागार स्थलांतरित झाला. त्यामुळे तिला कोणत्याही निधीशिवाय काम करावे लागले. काही कालावधीनंतर तिला दुसरा सुपरवायझर सापडला. परंतु तोही फार काळ टिकला नाही. ती एका संशोधन संघातून दुसऱ्या संशोधन संघात जात राहिली. काही ज्येष्ठ शास्त्रज्ञ तिला त्यांच्या प्रयोगशाळेत सामावून घेतील या आशेने तीही धडपड करीत होती. या प्रयत्नांना यश आले नाही. १९९५ मध्ये त्यांना नशिबाचा फटका बसला. तिचा नवरा हंगेरीमध्ये व्हिसा समस्येशी झुंजत होता आणि तिला कर्करोग झाला असल्याची शंका व्यक्त करण्यात आली होती. सगळीकडे अंधार आणि नैराश्य होते.

भाग्य उजळले

त्यांच्या विभागाच्या फोटोकॉपी रूममध्ये कॅटलिन ड्रू वेसमन नावाच्या शास्त्रज्ञाला भेटली. एमआरएनएवर काम करणाऱ्या विभागातील वेसमन हे नवीन प्राध्यापक होते. कॅटलिनने वेसमनला सांगितले की, ती आवश्यकते-नुसार कोणतेही एमआरएनए बनवू शकते. वेसमनला यात स्वारस्य वाटले आणि ते दोघेही सहयोगी म्हणून काम करू लागले. त्या तारखेपर्यंत अनेक ज्येष्ठ शास्त्रज्ञांना एमआरएनए या रसायनावर काम करणे हे दिवास्वप्नासारखे वाटायचे !

२००५ मध्ये कारिको आणि वेसमन यांनी त्यांच्या संशोधनात मोठी प्रगती केली. आपल्या संशोधनाची माहिती देण्यासाठी त्यांनी लेख लिहून 'संशोधन पत्रिके'कडे पाठविले. त्यातील अनेक प्रतिथयश जर्नल्सनीं त्यांचे पेपर नाकारले. सरतेशेवटी त्यांनी आपले संशोधन 'इम्युनिटी' या जर्नलमध्ये प्रकाशित केले. त्यांचे कार्य एक ऐतिहासिक कार्य होते. कारण त्यांनी पहिल्यांदाच

दाखवले की, एमआरएनए केवळ पेट्री डिशवरच नव्हे तर संपूर्ण प्राण्यांमध्ये शरीरामध्ये वाढविले जाऊ शकते. उंदीर आणि माकडे या सस्तन प्राण्यांच्या पेशींमध्ये घातले तर अपेक्षे-नुसार कार्य करते असे त्यांनी प्रयोगाद्वारे दाखवून दिले.

वेसमनने कॅटलिनची संशोधनातील चिकाटी आणि तपशीलांकडे लक्ष देण्याची वृत्ती या बाबींची प्रशंसा केली आहे. त्यांनी एका मुलाखतीत असे सांगितले, 'कॅटलिन सरळ विचार न करता आडवळणाने (त्याच्या भाषेत झिग-झॅग) विचार करीत असे. तेच शेवटी उपयोगी पडले', असे त्यांनी नमूद केले आहे.

एमआरएनएचे कार्य

जिवाणू किंवा विषाणूजन्य एमआरएनए मानवांमध्ये रोगप्रतिकारक प्रतिसादाला चालना देते. त्यामुळे मानवी किंवा सस्तन प्राण्यांच्या सेल्युलर प्रणालीमध्ये प्रवेश केल्यावर त्याचा ऱ्हास होतो हे सत्य प्रस्थापित आहे. म्हणून, सेल्युलर प्रणालीमध्ये एमआरएनए सादर करणे सोपे काम नाही. न्यूक्लिक ॲसिडचे एक युनिट, न्यूक्लियोसाइड, साखर, फॉस्फेट आणि नायट्रोजन यांचे बनलेले असतात. कारिको आणि वेसमन यांनी निरीक्षण केले की, मानवांमध्ये इतर प्रकारच्या आरएनएने नायट्रोजन बेस बदलले आहेत आणि त्यामुळे आरएनएचा ऱ्हास होण्यापासून रोखला आहे. त्यांनी या वस्तुस्थितीचा वेध घेतला आणि एमआरएनए मधील काही नायट्रोजन बेस सुधारित केले. अशा प्रकारे ते सेल्युलर प्रणालीमध्ये स्थापित करण्यात आणि ते कार्यक्षम बनविण्यात यशस्वी झाले.

पुढील पायरी म्हणजे सेल्युलर प्रणालीमध्ये एमआरएनएची ओळख करून देणे. अनेक शास्त्रज्ञ लिपिड नॅनो पार्टिकल्स (LNP) वर काम करत होते. कारिको आणि वेसमॅन यांनी एलएनपीचा वापर एमआरएनएचे वाहक म्हणून पेशींमध्ये केला. त्यात त्यांना यश आले.

उद्योजक बनणे

कारिकोने २००६ मध्ये आरएनएआरएक्स (RNARX) नावाची स्वतःची कंपनी स्थापन केली. २०१३ मध्ये ती बायोएनटेक (BioNTech) मध्ये गेली. करिको सध्या पेनसिल्व्हेनिया युनिव्हर्सिटी स्कूल ऑफ मेडिसिनमध्ये न्यूरो सर्जरीची सहायक प्राध्यापक असून, बायोएनटेकमध्ये वरिष्ठ उपाध्यक्ष म्हणून काम करतात. कोविड-१९ साथीच्या रोगाच्या प्रारंभापासूनच शास्त्रज्ञांनी लस शोधण्यास सुरुवात केली. कारिकोचे एम-आरएनएवरील संशोधन हा उपाय असल्याचे सिद्ध झाले. कारिकोच्या एम-आरएनए लसीने कोविड-१९ साठी फायझर बायोएनटेक (Pfizer-BioNTech) मध्ये चाचण्या घेण्यात आल्या. त्या यशस्वी झाल्या.

नोबेलच्या आधी, कारिको यांना २०२१ मध्ये लास्कर-डेबाकी क्लिनिकल मेडिकल रिसर्च पुरस्काराने सन्मानित करण्यात आले होते. हा पुरस्कार स्वीकारताना तिने टिप्पणी केली, ''मी त्या सर्व तरुण मुलींबद्दल विचार करते ज्यांनी माझ्या कथेने प्रेरित होऊन वैज्ञानिक बनायचे ठरविले आहे. मी त्यांना म्हणते: उत्सुक रहा, योग्य दृष्टीकोन अंगीकारा आणि कितीही लांब आणि वळण लागले तरी आपला मार्ग सोडून नका.''

संदर्भ:

१. करिको, के, बक्सस्टीन, एम., नी, एच. आणि वेसमन, डी. प्रतिकारशक्ती २३, १६५-१७५ (२००५).

२. https://www.nobelprize.org/prizes/medicine/2023/karko/interview!

३. रोथबर्ग, एमिना काटी कारिको. राष्ट्रीय महिला इतिहास संग्रहालय, २०२१-प्रकाशित

– डॉ. नमिता मुखर्जी
लव्हासा सिटी, पुणे

श्रमपुरवठा, बाजारपेठीय अर्थशास्त्र आणि २०२३ चे नोबेल

नुकतेच अर्थशास्त्राचे नोबेल जाहीर झाले असून त्यावर प्रस्तुत लेखात प्रकाश टाकला आहे - संपादक

२०२३ सालचे अर्थशास्त्राचे नोबेल क्लोडिया गोल्डीन यांना जाहीर झाले आणि संपूर्ण अर्थ जगताला एक सुखद धक्का बसला. क्लोडिया गोल्डीन यांचे संशोधन म्हणजे, 'श्रमाच्या बाजारपेठेत स्त्रियांची मिळकत आणि स्त्रियांचा श्रम पुरवठ्यातील सहभाग याचे अतिशय शिस्तबद्ध व सर्व समावेशक अशा प्रकारचे चिंतन आहे' असे मत नोबेल पुरस्कार निवड समितीने नोंदवले. श्रमाच्या बाजारपेठेत वेतनातील असमानता आणि स्त्री व पुरुषांच्या वेतनात होणारा चढ-उतार आणि त्याची कारण मीमांसा हा क्लोडिया गोल्डन यांच्या विश्लेषणाचा मुख्य गाभा आहे.

क्लोडिया गोल्डीन अमेरिकन अर्थतज्ज्ञ असून सध्या त्या हार्वर्ड विद्यापीठात प्राध्यापक म्हणून काम करतात. विद्यापीठीय रचनेत 'श्रमाची बाजारपेठ व त्यात स्त्रियांचे स्थान' हा त्यांच्या अभ्यासाचा व संशोधनाचा विषय राहिलेला आहे. स्त्रियांचा आर्थिक विकासातील सहभाग, तंत्रज्ञानात्मक बदल आणि त्याचा रोजगारावरील परिणाम, आर्थिक विषमता या विषयांना त्यांनी त्यांच्या संशोधनातून स्पर्श केलेला आहे. आर्थिक धोरणे व अकादमीक आर्थिक वर्तुळात देखील स्त्री - पुरुष विषमता दिसून येते. म्हणूनच आर्थिक विषयातील चर्चेत देखील स्त्रियांचा सहभाग कमी आढळतो. या पार्श्वभूमीवर गोल्डीन यांचे विद्यापीठातील कार्य आणि त्यांचे संशोधनात्मक कार्य आव्हानात्मक असणार हे उघड आहे. म्हणूनच की काय आजवर केवळ तीनच स्त्रियांना अर्थशास्त्राचे नोबेल मिळालेले आहे. एलिनोर ऑस्ट्रॉम (२००९) व इस्थर डफ्लो (२०१९) यांना ते यापूर्वी मिळाले. परंतु विभागून. मात्र गोल्डीन यांना यंदाचे नोबेल हे अविभाजित अशा स्वरूपात मिळालेले आहे. श्रम बाजाराचा आर्थिक इतिहास या ज्ञान शाखेत काम करत २०० वर्षांचा साकल्याने अभ्यास करून निष्कर्ष काढून ते जगासमोर मांडण्याचे मोठे काम त्यांच्या संशोधनातून साध्य झाले आहे.

साधारणतः स्त्रियांचा श्रम पुरवठ्यातील सहभाग हा कमीच असतो आणि स्त्रिया रोजगार मिळवत असतील तरी देखील त्यांना मिळणारे उत्पन्न हे पुरुषांपेक्षा कमीच असते हे जागतिक पातळीवरील सत्य गोल्डन यांच्या संशोधनातून अधोरेखित होते. गोल्डन यांच्या संशोधनाचे मुख्य वैशिष्ट्य म्हणजे त्यांनी अमेरिकेतील श्रमाच्या बाजारपेठेचा मागच्या २०० वर्षांपेक्षा जास्त कालावधीचा डेटा एकत्रित करून श्रमिकांच्या वेतनात होणारे बदल व वेतन दरातील असमानता याचा अभ्यास केला. त्यांच्या या अभ्यासातून प्रत्ययास आलेली सर्वात महत्त्वाची गोष्ट म्हणजे अमेरिकेसारख्या प्रगत देशात देखील स्त्रियांच्या रोजगारातील सहभागाचा आलेख हा ऊर्ध्वगामी नसून यु (ण) आकाराचा आहे. म्हणजेच आर्थिक प्रगती होत असताना सुरुवातीच्या टप्प्यावर स्त्रियांचा रोजगारातील सहभाग हा कमीच असतो आणि कालांतराने दीर्घकालीन विकास साध्य केल्यानंतर स्त्रिया रोजगारामध्ये आणि श्रमाच्या पुरवठ्यात लक्षणीय सहभाग नोंदवतात. आर्थिक विकासाच्या विविध टप्प्यांवर अमेरिकेची शेती प्रधान संस्कृती ते सशक्त उद्योग प्रधान देश या दिशेने झालेली वाटचाल पाहता या प्रक्रियेत विवाहित स्त्रियांचे रोजगारातील प्रमाण हे अगदी

एकोणिसाव्या शतकाच्या मध्यापर्यंत खालावत राहिले आणि विसाव्या शतकाच्या सुरुवातीस सेवा क्षेत्राच्या वाढीबरोबर उच्चशिक्षित आणि कुशल रोजगाराच्या मागणीला अनुकूल अशा परिस्थितीत स्त्रियांचा श्रम पुरवठ्यातील सहभाग वाढत गेला.

विसाव्या शतकाच्या सुरुवातीस अमेरिकेसारख्या वेगाने प्रगती पावणाऱ्या अर्थव्यवस्थेत कुटुंबाच्या वाढत जाणाऱ्या आर्थिक जबाबदाऱ्या, बदलती सामाजिक मूल्ये, आधुनिक औद्योगिक जगतातील वाढणाऱ्या आकर्षक संधी आणि अर्थव्यवस्थेतील संरचनात्मक बदल या सर्व घटकांचा परिणाम म्हणून स्त्रियांचा रोजगारातील सहभाग सातत्याने वाढत गेला. गमतीची गोष्ट म्हणजे विसाव्या शतकात साधारणपणे स्त्रियांची शैक्षणिक गुणवत्ता ही पुरुषांपेक्षा जास्त राहिलेली असून, बदलत्या सामाजिक परिमाणांना अनुसरून स्त्रियांना आधुनिक कौशल्य प्राप्त करणे सहज शक्य झाले आणि परिणामी त्यांना रोजगाराच्या संधी प्राप्त होत गेल्या. स्त्रियांना करियर घडवण्यासाठी नवीन संधी प्राप्त होत असतानाच बदलत्या सामाजिक परिप्रेक्ष्यात गर्भनिरोध व कुटुंबनियोजन याला हळूहळू समाजमान्यता मिळू लागली आणि याचा फायदा स्त्रियांना रोजगार टिकवून ठेवण्यासाठी झाला.

या बदलांच्या पार्श्वभूमीवर आधुनिकता आणि समानता यांची योग्य सांगड घातली जाणे अपेक्षित होते. परंतु आधुनिकता सामाजिक न्याय आणि समता साध्य करण्यासाठी उपयुक्त ठरेल असे होत नाही. कारण बाजारकेंद्री व्यवस्था ही संसाधनांच्या वितरणात कार्यक्षम ठरत असली तरी सामाजिक न्यायासह आर्थिक विकास घडवण्यास ती असमर्थ ठरते हा आजवरचा इतिहास आहे. मार्क्सवादी दृष्टिकोनातून यालाच 'श्रमिकांचे शोषण आणि वरकड मूल्य सिद्धांताची भूमिका' असे म्हणता येईल. अमेरिकेत आर्थिक वृद्धीचा वेग वाढत असताना संधींची समानता मिळणे अपेक्षित होते, परंतु याच्या विरुद्ध परिस्थिती निर्माण झाली आणि स्त्रियांचा रोजगारात सहभाग मंदावत गेला आणि वेतनातील असमानता वाढत गेली. पिढ्यानपिढ्या चालत आलेली कुटुंबव्यवस्था आणि संगोपनाच्या कौटुंबिक जबाबदाऱ्यांमुळे स्त्रियांना कामासाठी घराबाहेर पडणे दुरापास्त होते आणि परिणामी त्यांना आर्थिक स्वातंत्र्य मिळणे देखील कठीण होते. शिक्षणातील तफावत, कौशल्यांचा अभाव आणि रोजगार निवडीसंबंधातील नैसर्गिक मर्यादा यामुळे वेतनातील असमानता निर्माण होते असे गोल्डीन यांच्या अभ्यासातून दिसून येते. स्त्री आणि पुरुष एकाच प्रकारच्या कामात असतील तरीदेखील वेतन तफावत दिसून येते हे अत्यंत दुर्दैवी आहे आणि हे वैश्विक सत्य जगाच्या पाठीवर कुठल्याही देशात प्रकर्षाने जाणवते. गोल्डीन यांच्या कार्यामुळे या समस्येची तीव्रता अधोरेखित झाली आणि तिचे वैश्विक परिमाण देखील लक्षात आले म्हणून त्यांचे कार्य मोलाचे आहे असे निरिक्षण नोबेल पुरस्कार निवड समितीने नोंदवले आहे.

बाजारधार्जिणी व्यवस्था ही नेहमीच विषमतेला कारणीभूत होते. संसाधनांच्या वापरातील समस्या जरी बाजाराधिष्ठित यंत्रणेमुळे सुटत असल्या तरीदेखील संपत्तीच्या वितरणातील असमानता कमी करण्यास नवउदारमतवादी विषमतामूलक व्यवस्था फारच कमी पडते. म्हणूनच आधुनिक काळात तांत्रिक प्रगती झाली असली तरीदेखील न्याय्य वितरणाचा प्रश्न तसाच राहिलेला आहे.

पाश्चात्त्य देशांनी असमान क्षेत्रीय विकासाची वाट धरली आणि सेवा क्षेत्र केंद्रित आर्थिक विकासाच्या वाटेवरून जाताना लैंगिक विषमता, आर्थिक विषमता या गंभीर आर्थिक प्रश्नांना जन्म दिला. विकासाच्या या

(पृष्ठ क्र. १० वर)

द व्हॅक्सिन वॉर

ज्येष्ठ दिग्दर्शक विवेक अग्निहोत्री यांचा 'व्हॅक्सिन वार' हा चित्रपट नुकताच प्रदर्शित झाला त्याचे चित्रपट परीक्षण देत आहोत - संपादक

'द व्हॅक्सिन वॉर' हा विवेक अग्निहोत्रींचा निःसंशयपणे सर्वोत्कृष्ट चित्रपट आहे. माझ्या दृष्टीने 'बुद्ध इन ए ट्रॅफिक जॅम' हा त्यांचा आजवरचा सर्वोत्कृष्ट चित्रपट होता. ताश्कंद फाइल्स अनावश्यक आक्रस्ताळेपणाने भरलेला होता. तर 'द काश्मीर फाइल्स'साठी भरपूर दस्तऐवज उपलब्ध असूनही त्याने फारच सुलभीकरण केले होते. खलिस्तानी दहशतवादामध्ये अनेक शीखदेखील मारले गेले असले, तरी खलिस्तान्यांनी हिंसाचारात हिंदूंना लक्ष्य केले होते. हे वास्तव जगजाहीर असताना काश्मीर फाइल्समध्ये त्याने तेथील हिंसाचारात मुस्लीमही मारले गेले हे दाखवत त्याबाबतचा प्रतिवादही करायला हवा होता. त्याने ते टाळले. अर्थात त्याने काहीही केले असते तरी त्याला दुष्प्रचार म्हणायला दळभद्री विरोधकांनी कमी केलेच नसते. तेव्हा प्रश्न तो नाही. मात्र चित्रपट म्हणून जो परिपूर्ण दस्तऐवज बनायला हवा होता, त्यात ही उणीव राहिली होती. असो.

'द व्हॅक्सिन वॉर' हा चित्रपट कोविडच्या पार्श्वभूमीवर आहे हे एव्हाना सर्वांना कळले असेल. लशीकरण केंद्रावर जाऊन लस घेऊन यायची; फार तर फार तेव्हा उपलब्ध नसेल तर पुन्हा जायचे; तेव्हा यात युद्धाचा वावर कुठे येतो, असे सर्वसामान्यांना वाटणे साहजिक आहे. हा चित्रपट पाहिल्यावर त्याचा उलगडा निश्चितपणे होईल.

कोविड काळामध्ये कोविडएवढाच; किंबहुना अधिक उच्छाद जगात आणि या देशात प्रस्थापित असलेल्या वैद्यकमाफीयाने घातला होता. विषाणूचे स्वरूपच माहीत नसल्यामुळे त्यावरील उपचार याबद्दल खात्री नसणे, हे सुरुवातीच्या काळात समजण्यासारखे होते. आधुनिक वैद्यकाकडे त्यावर कोणताही उपचार नसल्याचेही कळत होते. एकीकडे उशिरा का होईना; अन्य उपचारपद्धतींना परवानगी दिली हे खरे; मात्र त्या उपचार पद्धतींच्या प्रभावीपणाचा आढावा कोविडवरील उपचारांची दिशा ठरवण्याची सूत्रे हातात असलेल्या या वैद्यकमाफीयाने घेतलाच नाही आणि त्यामुळे देशातील प्रचंड मोठ्या संख्येने कोविड रुग्ण या प्रभावी उपचारांपासून वंचित राहिले. हे अन्य उपचारपद्धतींचे उपचार प्रभावी होते आणि त्याकडे गुन्हेगारी स्वरूपाचे अक्षम्य वर्तन या सूत्रधारांनी केले, हे तर वेगळेच; या उपचारपद्धतीमुळे काही अपाय होत होता का; म्हणजे कोविड रुग्णांच्या जीवाला त्यामुळे धोका निर्माण होत होता का, हे तपासण्याचे कर्तव्यही

या लोकांनी पार पाडले नव्हते. अनेक आठवडे व्हेंटिलेटरवर असलेला आणि रक्तातील ऑक्सिजनची पातळी अतिशय कमी असलेला रुग्ण काही विशिष्ट आयुर्वेदिक औषधांमुळे बरा होऊ शकतो, हे दाखवणारी असंख्य उदाहरणे सार्वजनिक स्वरूपात उपलब्ध असतानाही वैद्यकमाफियांच्या प्रभावाखालील या सूत्रधारांनी त्याकडे गुन्हेगारी स्वरूपाचे अक्षम्य वर्तन केले. हजारोंच्या संख्येने कोविड रुग्ण त्यामुळे विनाकारण मृत्युमुखी पडले असणार आणि त्याच्या कितीतरी पटींनी ज्यांचा जीव वाचला तेही वैद्यकमाफियांच्या उच्छादामुळे झालेल्या खर्चापोटी आयुष्यातून उठले असणार. कारणे काहीही असोत; वैद्यक-माफियाने आखून दिलेल्या उपचारपद्धतीपलीकडे जाण्याची धमक नसलेल्या आधुनिक वैद्यकाच्या असंख्य डॉक्टरांनीही या काळात जीवतोड मेहनत घेतली यात शंका नाही. या चित्रपटाच्या निमित्ताने हे पुन्हा एकदा सांगण्याचे कारण असे की, या काळात जीवावर उदार होऊन मेहनत घेतलेले आधुनिक वैद्यकाचे डॉक्टर, विविध रुग्णालयांमधील कर्मचारी, पोलिस कर्मचारी अशा अनेक घटकांबरोबर अन्य उपचार पद्धतींच्या डॉक्टरांनी केलेले अतिशय प्रभावी उपचार, त्यांच्याकडे वैद्यक माफी आणि हेतू पुरस्करपणे केले गेलेले दुर्लक्ष यापैकी कशालाच आजवर चित्रपटाद्वारे पुरेसा न्याय मिळालेला दिसत नाही. कोविडवरची लस हा आताच्या चित्रपटाचा रोख असल्यामुळे तो या मुद्यांना स्पर्श करू शकणार नाही हे साहजिकच; मात्र आपल्याला या शास्त्रज्ञांनी जे कष्ट घेतले त्याचीही जाणीव असायला हवी. असा काही मोठा पराक्रम घडून गेला याची आपल्याला गंधवार्ताच नव्हती.

हे सारे सांगण्याचे आणखी एक कारण म्हणजे कोविडवर लस शोधण्यामध्ये सहभाग असलेल्या आयसीएमआर या संस्थेचा कोविडवरील उपचार, उपचारांची दिशा ठरवण्यातही सहभाग होता आणि म्हटले तसे या संस्थेचे सूत्रधार वैद्यकमाफियांना बळी पडल्याचे स्पष्टपणे दिसत होते. आयसीएमआरचीच विशेषत: आयुर्वेदावर संशोधन करणारी शाखा आहे. कोविडसारख्या भयंकर कालखंडात यांचे योगदान शून्यापेक्षा वेगळे नव्हते. चित्रपटात हा भाग अर्थातच नाही. या आयसीएमआरने लशीच्या बाबतीत आणीबाणीची स्थिती ओळखत जशी पावले उचलली, तसे आयुष उपचारांबाबत केले असते तर फार मोठा फरक पडू शकला असता.

ताश्कंद फाईल्समध्ये प्रचंड आक्रस्ताळेपणा दाखवणारा विवेक अग्निहोत्री आणि आता या चित्रपटात नाना पाटेकर ही जोडी पाहता ‘द व्हॅक्सिन वॉर’ हा चित्रपट पहावा की नाही, अशी शंका मनात आली होती. मात्र चित्रपटाची कथावस्तु कमालीचा संयम ठेवून बनवलेली आहे. हे खरोखर विशेष आहे. हा चित्रपट कोव्हॅक्सिन या लशीवर आधारित असला, तरी भारत बायोटेक अखेरपर्यंत या लसीचे फार मोठ्या प्रमाणावर उत्पादन करू शकली नव्हती. एकूण या व्हॅक्सिन वॉरमध्ये सीरम इन्स्टिट्युटने परदेशी कंपनीकडून परवाना घेऊन बनवलेल्या कोविशिल्ड या लशीचा सर्वात मोठा सहभाग होता, हे चित्रपटात ठसठशीतपणे दिसायला हवे होते. तसे न करता कोविशील्डचा केवळ ओझरता उल्लेख केला गेला आहे. भारत बायोटेकप्रमाणेच पुण्यातल्या सिरम इन्स्टिट्यूटचाही उल्लेख केला जायला हवा होता. भारतातील एकूण लशीकरणामध्ये सीरम इन्स्टिट्युटच्या कोविशिल्डचा हिस्सा बहुधा ८०%पेक्षा अधिक असेल. कोव्हॅक्सिनच्या निर्मितीचे प्रमाण कोव्हिशिल्डपेक्षा बरेच कमी असले, तरी कोव्हॅक्सिनच्या स्वरूपात एखादी लस भारतात प्रथमच बनवली गेली; आणि तीदेखील अशा आणीबाणीच्या परिस्थितीत; या वास्तवाचे महत्त्व कशानेच कमी होत नाही.

‘कोवॅक्सिन’ ही लस बनवण्यातले विविध टप्पे

या चित्रपटात अतिशय प्रभावीपणे दाखवले आहेत. यात विविध संशोधनसंस्था आणि सरकारी विभाग सहभागी होते हे लक्षात आल्यावर या युद्धाचा आवाका कळतो. आणीबाणीची गरज ओळखत शासनाच्या विविध विभागांनी लाल फीत बाजूला सारत जेवढ्या कमीत कमी वेळात ही लस बनवली ती पाहता भारतीयांना अभिमान वाटायला हवा.

लसीकरणाच्या प्रमाणपत्रावर पंतप्रधान मोदींचे छायाचित्र दिसण्यावरून ज्या दळभद्र्यांनी टिंगल केली होती, त्यांच्यापैकी जवळजवळ कोणीच भारतीय वैज्ञानिकांनी मिळवलेले देदीप्यमान यश पडद्यावर पाहण्यास चित्रपटात चित्रपटगृहात फिरकले नसेल. याच दळभद्र्यांनी 'द काश्मीर फाईल्स' आणि 'द केरळा स्टोरी' हे अतिशय गंभीर विषयांना वाचा फोडणारे चित्रपट पाडण्याचे प्रयत्न मात्र केले होते. त्यामुळे प्रश्न या लफंग्यांचा नाहीच. हिंदुत्ववाद हा देशहितवाददेखील आहे हे हिंदुत्ववादी म्हणणाऱ्यांकडूनही अनेकदा विसरले जाते. त्यामुळेच देशाची मान उंचावेल अशा विषयावरील रॉकेट्री या चित्रपटाकडे त्यांचे फारसे लक्ष गेले नाही. 'द व्हॅक्सीन वॉर' या चित्रपटातल्या विषयाशी जणू देश-हिताचा संबंधच नाही असे वाटावे, या पद्धतीने हे हिंदुत्ववादी साफ झोपलेले दिसतात. अन्यथा ज्या कोविडने भारताप्रमाणेच जागतिक अर्थव्यवस्थांची उलथापालथ केली, भारतीयांप्रमाणेच जगाच्या जनमानसावर आघात केला, त्या कोविड विषाणूला पराभूत करण्यात महत्त्वाची भूमिका बजावलेल्या लशीवर आधारित असलेल्या या चित्रपटाचा विषय एव्हाना सर्वत्र चर्चेत असायला हवा होता. आधीच कोविडच्या उच्छादामुळे झालेला मानसिक छळ पाहता पुन्हा तेच पडद्यावर का पाहायला पाहिजे, हा प्रश्न कोणाला पडला असेल, तर तो या चित्रपटाच्या बाबतीत संपूर्णपणे गैरलागू आहे. कारण या चित्रपटाचा विषय पूर्णतः वेगळा आहे.

परदेशी बनावटीची लस भारत आयात का करत नाही, हा प्रश्न त्यावेळी मनात येणे तर साहजिक होते. तसे जाहीरपणे विचारणाऱ्या प्रश्नांचा अंतस्थ हेतू भारताचे सार्वभौमत्व पणाला लावण्याचा होता, हे तेव्हाही कळत होते. या चित्रपटात ते थोडक्यात दाखवले गेले असले, तरी नावे अस्पष्ट करून दाखवलेल्या ट्वीटमध्येही त्यांची नावे सहज ओळखता येऊ शकतात. 'द वायर' या परदेशस्थित अर्बन नक्षल्याने चालवलेल्या पोर्टलवरील दुष्प्रचाराचाही चित्रपटात योग्य पद्धतीने समाचार घेतला गेला आहे.

एखाद्या विषाणूवरील लस बनवायची तर त्यासाठीचा कालावधी कित्येक वर्षांचा असतो. लालफितीचा कारभार त्यास प्रामुख्याने जबाबदार असतो हे वास्तव चित्रपटात मांडले आहे. तरीही एकानंतर एक या पद्धतीने विविध पायऱ्या पार पाडायच्या; म्हणजे किमान काही वर्षे तरी लागतातच. कोविडसारखा विषाणू घडवत असलेला उत्पात, जगभरच्या वैद्यकमाफीयाचा प्रभाव, अन्य उपचार पद्धती कोविडवर प्रभावी ठरत असूनही त्यांच्याकडे करण्यात आलेले अक्षम्य दुर्लक्ष या साऱ्यांमुळे कोविडवरील प्रभावी लस शोधणे आणि तीदेखील तातडीने शोधणे, हाच कोविडच्या प्रतिकाराचा मोठा मार्ग उरलेला होता. चिनी, युरोपीय किंवा अमेरिकी बनावटीच्या लशींच्या प्रभावाबद्दल फार मोठे प्रवाद निर्माण झाले होते. तरीही त्यावरून त्या-त्या देशांच्या प्रमुखाकडे कोणी बोट दाखवले नाही. कोवॅक्सिन ही भारतीय बनावटीची लस जगातील सर्वाधिक सुरक्षित आणि सर्वाधिक प्रभावी लशींमध्ये मोडणारी ठरली. आता मागे वळून पहावे तर याबाबतच्या निर्णयांना मंजुरी देणे हा या सरकारचे प्रमुख म्हणून पंतप्रधान नरेंद्र मोदींची कारकीर्द पणाला लावणारा भाग होता, हे कळू शकते. मला पंतप्रधानांचे देशवासियांना उद्देशून म्हटलेले निश्चित शब्द स्मरत नाहीत; मात्र आपण या लशीसाठी काय काय पणाला लावले आहे हे आपण सांगू शकत नाही, अशा स्वरूपाच्या त्यांच्या उद्गारांवरून याचे गांभीर्य

कळू शकते. लशीच्या परिणामांनी भलतेच वळण घेतले असते, तर पंतप्रधानांची राजकीय कारकिर्द धोक्यात आली असती. देशाच्या शत्रूंनी आणि वैद्यकमाफियाने या लसीचे भारतात आणि परदेशात खच्चीकरण करण्याचे सर्वतोपरी प्रयत्न केले. मात्र तरीही देशाच्या या देशांतर्गत आणि बाहेरच्या शत्रूंना लशीचे दुष्परिणाम दाखवून रान पेटवता आले नाही. हे यश इतके मोठे होते. पंतप्रधान मोदींचे नेतृत्व असंख्य राजकीय आव्हानांबरोबरच या कसोटीतूनही तावूनसुलाखून निघालेले आहे याची अनेकांना जाणीव नसते.

तर सांगायचे म्हणजे; कोविड काळात भारतीयांनी मिळवलेले अतिशय गौरवपूर्ण असे हे यश तुम्हाला या चित्रपटातून पाहायला मिळेल. त्यामुळे उत्तम चित्रपट कोणी काढला आहे याकडे दुर्लक्ष करा. तसे करत हा महत्त्वाचा विषय तुम्ही यदाकदाचित मोदीविरोधी असूनही पडद्यावर पाहू शकलात; तर आपण भारतविरोधीदेखील बनलेले नाही आहोत, याची प्रचीती तुमची तुम्हालाच येऊ शकेल. अनुराग कश्यप वा तत्सम पिलावळ तुमची आवडती असेल, तर ती अशा विषयांना हात घालतच नाही हे तुम्हाला कळायला हवे. भारतहिताचा विचार करणाऱ्यांबद्दल काय ते आधीच सांगितलेले आहे. अर्थात या चित्रपटात तुम्हाला ना दीपिकाचा लंगोट दिसणार आहे; ना स्फोट करून हवेत उडवलेल्या गाड्या. तेव्हा मनोरंजनाच्या विकृत कल्पना मनात घट्ट बसलेल्यांच्या हे गळी उतरणे शक्य नाही.

एका अतिशय महत्त्वाच्या विषयाला न्याय दिला गेल्याचे समाधान या चित्रपटातून नक्की मिळू शकते. जरूर पहा. 'द व्हॅक्सिन वॉर'.

– राजेश कुलकर्णी
पुणे

•••

(पृष्ठ क्र. ६ वरून – **श्रमपुरवठा, बाजारपेठीय अर्थशास्त्र आणि २०२३ चे नोबेल**)

मळलेल्या पायवाटेवर विकसनशील व अविकसित देशांनी हाच मार्ग अवलंबून अतिशय गंभीर अशा आर्थिक – सामाजिक प्रश्नांना आवतण दिले. म्हणूनच आज भारतासारख्या वेगाने विकास पावणाऱ्या व बलाढ्य बाजारपेठ असणाऱ्या देशात देखील स्त्री – पुरुष असमानता ही प्रत्येक क्षेत्रात जाणवते. श्रमपुरवठ्यातील स्त्री सहभागाच्या जगातील निर्देशांकानुसार भारतातील रोजगारात स्त्री सहभाग हा शहरी भागात ३९.३% तर ग्रामीण भागात केवळ २६. ५% एवढा आहे. कोविडोत्तर काळात या प्रमाणात आणखी घसरण झाली असून, वेतन असमानता देखील लक्षणीय आहे. एका खासगी सर्वेक्षणानुसार स्त्री व पुरूषातील वेतन असमानता भारतात १८% पेक्षा जास्त आहे. म्हणजे वेतन निधीतील ८२% एवढा वाटा पुरुषांमध्ये, तर केवळ १८% वाटा स्त्रियांमध्ये विभागला जातो. विशेषतः शेतमजुरीच्या बाबतीत आणि जास्त शारीरिक कष्टाच्या औद्योगिक कामांमध्ये ही वेतन असमानता अधिक असल्याचे लक्षात येते. रोजगारात स्त्रियांचा टक्का वाढून मानवी संसाधनांचा पुरेपूर वापर करून घ्यायचा असेल तर श्रमपुरवठ्यात स्त्री सहभाग वाढण्याला पर्याय नाही. 'Brass NoteBook' या आपल्या आत्मचरित्रात प्रसिद्ध स्त्रीवादी अर्थतज्ज्ञ देवकी जैन यांनी नमूद केल्याप्रमाणे स्त्रियांना मिळणारे 'आत्मभान' आणि संधींची समानता पुढील काळात कळीचा मुद्दा ठरणार आहे. आपल्या भारतीय विचार परंपरेमध्ये देखील 'संस्कृता स्त्री पराशक्ती' हे मान्य केलेलेच आहे. त्या दृष्टीने आपली वाटचाल कशी होते हे बघणे महत्त्वाचे आहे.

– डॉ. अपर्णा कुलकर्णी
सेंट झेवियर्स महाविद्यालय, मुंबई
संपर्क : ७७६८०२७६५८
aparna.kulkarnixaviers.edu

•••

रँडाल जारेलः ज्येष्ठ अमेरिकन समीक्षक

ज्येष्ठ अमेरिकन समीक्षक रँडाल जारेल याच्या कार्यावर प्रकाश टाकणारा डॉ आनंद कुलकर्णी यांचा लेख - संपादक

तुमचा आवडता समीक्षक कोण? असं मला सतत विचारलं जातं. याचं एकच एक उत्तर मी कसं देणार? समीक्षेचा विद्यार्थी असल्यामुळे मी निवाडा करणार नाही. पण मला जे खूप भावलेले समीक्षक आहेत त्यापैकी एक म्हणजे -

Randall Jarrell (१९१४-१९६५), विख्यात अमेरिकन कवी, समीक्षक. थेट लिहिणारा समीक्षक. अमेरिकेच्या एका सबंध पिढीला कविता म्हणजे काय, ती कशी लिहायला हवी आणि तिचं विश्लेषण कसं करावं याचा वस्तुपाठ Jarrell ने घालून दिला. कवी म्हणून नाही, तर समीक्षक म्हणून तो प्रचंड प्रभावशाली होता. तो Walt Whitman आणि Robert Frost यांच्या कवितांचा चाहता होता. त्याच्याच समीक्षेमूळे हे आणि Robert Lowell, Wallace Stevens आणि William Carlos Williams या कवींना खरी मान्यता मिळाली. Jarrell म्हणजे Frost च्या traditional metrical composition आणि Ezra Pound आणि T. S. Eliot च्या imagist/modernist style चं अफलातून मिश्रण. Jarrell हा त्याच्या काळात सर्वात जबरदस्त दरारा आणि आदर असलेला कवितेचा समीक्षक. Most astute and fearsome असं त्याचं वर्णन आहे. कशाचाही मुलाहिजा न ठेवता कवी आणि त्यांच्या कवितांचं निर्भीड विश्लेषण करणारा तगडा समीक्षक. त्याने त्याच्या समीक्षणात अनेक कवींना निर्दयीपणे फोडून काढलं होतं. त्याची भाषेवर असामान्य हुकूमत होती आणि त्याने ती कवितेचं कवितापण जपण्यासाठी वापरली. वाईट कवितेवर तो तूटून पडायचा, चांगल्या कवितेची दिलखुलास प्रशंसा करायचा. Extolling the masterpieces and dismissing trivial pieces. पण हे त्याचं चांगलं-वाईट ठरवणं फुटकळ आणि मनमानी करणारं नव्हतं. त्यामागे त्याचं कवितेवर असलेलं नितांत आणि निर्व्याज प्रेम होतं आणि कवी/कवितेविषयी असलेले काही निकष होते. कवीने व्यापक, सर्व प्रकारचं वाचन/अभ्यास करावा, विचार/शैलीची स्पष्टता ठेवावी आणि अनुभवाचा प्रामाणिकपणा राखावा हे त्याचे निकष होते. आणि हे सगळं तो का लिहायचा?- तर त्याचा मित्र Robert Lowell सांगतो तसं, 'त्याला झोपलेल्या चांगल्या लेखकाची प्रतिष्ठा राखायची होती आणि टक्क जागं राहणाऱ्या उठवळ लेखकाला झोपवायचं होतं!'- ...he took as much joy in rescuing the reputation of a sleeping good writer as in chloroforming a mediocre one.

त्याच्या लेखी disliking what is bad is only the other face of liking what is good असा प्रकार होता. त्याने फटकावून काढलेल्या कवींनाही त्याच्याविषयी आदर होता. कवितेविषयीची त्याची

(पृष्ठ क्र. १५ वर)

विद्याधर गोखले : स्मृती-तर्पण
श्रद्धामाळ पहिली

विद्याधर गोखले या प्रतिभावंताला श्री प्रमोद बापट यांनी वाहिलेली भावांजली प्रस्तुत लेखात – संपादक

२६ सप्टेंबरचा दिवस नुकताच गेला. विद्याधर गोखले यांचा तो स्मृतिदिवस.

मनात येत होतं आपण काहीतरी लिहू या, एखादी आठवण नोंदवू या. पण दुसऱ्या मनानं याला नकार दिला. मनात आलं की हे वर्ष जन्मशताब्दीचं आहे आणि स्मृतिदिन हा मृत्यूचीच परत आठवण करून देतो. आणि मग सहवासात मिळालेल्या अपार सुखाचे क्षण थोडे मागे राहतात आणि केवळ वियोगाचे दुःख ठसठसत राहतं. अशी नकाराची कडी घातलेला तो दिवस तर अस्तंगत झाला. पण त्या दिवसावर तर अण्णांच्याच आठवणींचा उजेड होता. वाराही तोच होता आणि रंग, गंधही अण्णांच्या स्मृतींचाच होता.

पुढचा (२७ सप्टेंबर) नवा दिवस तर उगवला. परंतु कालच्या दिवसाचे तेच सर्व रंग, गंध, उजेड, वारा यांचे ठसे घेऊन. खरंतर काल थोडीशी वाट मिळाली होती. आकाशवाणीच्या सौजन्याने 'साहित्यिक विद्याधर गोखले' या विषयावर एक लघु भाषण करण्याची संधी काल मिळाली. पण मनाला शांतवा काही मिळाला नसावा.

खरंतर बोलणं आणि लिहिणं या दोन्हीही व्यक्त होण्याच्या दोन तऱ्हा. पण कदाचित मोकळं होण्याची प्रतवारी कमी-अधिक असावी. बोलण्यात मुक्त होण्याची अनावर ऊर्मी असावी तर लिहिण्यात मुरत मुरत जात साकारणारा उन्मेष असावा. संगती, संदर्भ यांना सुरगाठी सोडून सैल सोडत व्यक्त झालेली उत्कटता हेच भाषणाचे भूषण असावं; तर सुविहित गोळीबंद मांडणी हे लेखनाचे लक्षण असावं. संथ पाण्याच्या काचेवर काठ चित्रित व्हावा तशा उत्कटतेनं अंतरीचं सारं सारं बोलण्यातून दिसत रहावं आणि लेखन मात्र घोडीवरती फलक असावा आणि दृश्यातून हवं तेवढं... तसं कलावंताने रेखाटत जावं तसं..

कधीतरी हे सारं तपासून पाहिला हवं. म्हणजे एकच वर्ण्य विषय वक्त्याच्या भाषणातून आणि त्याच्याच लेखनातून अभ्यासायला हवा. म्हणजे केवळ रूपबंधच नव्हे, तर प्रत्यक्ष माध्यमातील बदल आशयावर किती आणि कसा परिणाम करतो हे बघणं रोचक होईल. असो..

कोणाच्याही जन्मशताब्दी वर्षकालात येणाऱ्या स्मृतिदिनाला काय करावे? काय बोलावे? काय सांगावे.. मांडावे? हे मला नेहमीच कोड्यात टाकत असते. कारण जन्मशताब्दी साजरी केली जाते ती त्या व्यक्तीचं पूर्ण जीवन, पूर्ण जीवितकार्य पुन्हा एकदा अनुभवण्यासाठी, त्याला उजाळा मिळावा यासाठी. आणि ते तसे करताना दिनचक्रात येणारा स्मृतिदिन मात्र वियोगाचं सावट घेऊनच येतो. तो केवळ वियोग सांगतो, अखेरचे दिवस सांगतो,

अखेर सांगतो, अगतिकता सांगतो... कधी त्या दिवंगताची, तर कधी त्याच्या भोवताली असलेल्या आप्तजनांची. पण या साऱ्याची जन्मशताब्दी वर्षात समयोचितता काय? औचित्य काय? हे मात्र समजत नाही. म्हणून ते दिवसाचं पान कोरंच सुटावं असं वाटत राहतं.

त्यामुळे आकाशवाणीवर बोलूनही आज मला अण्णांवर चार शब्द लिहावेसे वाटत आहेत हे मात्र खरं.

तेच आज लिहायला बसलो.

विद्याधर गोखल्यांना अनेकदा भेटण्याचं, त्यांच्याशी बोलण्याचं भाग्य मिळालेला मी. त्या भेटीत, संवादात त्यांना जवळचे, वडिलधारे अशाच रूपात अनुभवत राहिलो आणि म्हणूनच त्यांना 'अण्णा' अशी अगदी घरगुती हाक मारण्याचं भाग्यही मला जवळपास दशकभर लाभलं. त्यामुळे आत्ताही लिहिताना केवळ अण्णा वा गोखलेअण्णा असंच लिहिलं जाईल.

अण्णा हे एक जणू इंद्रधनुष्य होतं... लोभस विविध रंगांनी नटलेलं, आकाशभर विस्तीर्ण व्याप्ती असलेलं! रिमझिम सरी आणि तळपतं ऊन यांच्या संगमावर उभारलेला जणू सप्तसोपान!

अशा अण्णांविषयी रोज एक टिपण लिहावं असं मनात आहे.

हे काम सोपंही आणि कर्मकठीणसुद्धा. कोणतीही एक रंगधारा निवडावी आणि त्यासंबंधीचं स्मरण गुंफावं... पण आरंभ कुठून करावा.. हा पेच.

इथे अण्णांचेच शब्द आठवतात. 'सुवर्णतुला' या अण्णांच्या अगदी आरंभीच्या नाटकातला एक प्रसंग आठवला. देवर्षी नारद सत्यभामेच्या महाली आलेले आहेत आणि श्रीकृष्णावर रुष्ट झालेल्या सत्यभामेची समजूत काढताना थोर पुरुषांच्या मनाचा थांग लागणं कसं कठीण असतं हे सांगताहेत. तिथे देवर्षींच्या मुखी अण्णांनी एक दिंडी लिहिली आहे.

दिंडी म्हणजे कवितेचे वृत्त. संगीत नाटकात अशा अनेक पारंपरिक वृत्तांचा उपयोग केलेला असतो. त्याची एक पारंपरिक चालही आहे जी आपण हरिदासबुवांकडून कीर्तनात ऐकली असेल. पण रंगभूमीवरच्या अत्यंत प्रतिभावान अशा कलावंतांनी त्या दिंडीच्या पदांना वेगळ्या वेधक चालीही दिल्या आहेत. अण्णासाहेब किर्लोस्करांच्या काळात तर बाळकोबा नाटेकर, मोरोबा वाघोलीकर असे अत्यंत प्रतिभावान कलावंत भूमिका करीत असत आणि त्यांच्या प्रयोगाच्या आधी रंगमंदिराच्या बाहेर असे फलकही लागत की आज बाळकोबा आणि मोरोबा नव्या चालीमध्ये साक्या (साकी हाही एक वृत्तबंध)आणि दिंडीची पदे गाणार आहेत.

अशा दिंड्यांच्या वेगळ्या चालीची काही उदाहरणे अत्यंत लोकप्रिय आहेत. 'बहुत दिन नच भेटलो सुंदरीला' (सौभद्र), 'जेथ मित्रा तत्त्वार्थ पहायाला' (मृच्छकटिक) किंवा आधुनिक काळातील 'मत्स्यगंधा' नाटकातील 'नको विसरू संकेत मीलनाचा'.

नाट्याचार्य देवलांनी 'संगीत शारदा' नाटकात कोदंडाच्या मुखात तत्कालीन ब्रिटिश राजवटीचा निषेध करणारं पद दिंडी वृत्तातच लिहिलं होतं. त्याचे शब्द

होते अन्यधर्मी भूपाल आर्यभूचा । आर्यधर्मा अनुकूल नसायाचा ।।. असो...

बरंच विषयांतर झालं. अर्थात दिंडीच ती.... बारा गावांना वळसा घालूनच येणार. पण आता मात्र तिला विषयाच्या पंढरीला नेऊ या.

तर गोखलेअण्णांनी देवर्षी नारदांच्या मुखात घातलेल्या दिंडीचे शब्द होते :

गहन सागर जल विपुल संपदेला
न ये गणिता कधि अबल मानवाला ।
तेवि पुरुषोत्तम पुण्य चरितलीला
सहज आकलिता न ये ती कुणाला ।।

देवर्षी नारदांनी वर्णिलेला पेच गोखले अण्णांविषयी लिहितानाही नेहमी पडतो.

पण इथे ज्याचा पेच पडावा, त्यानेच तो शब्दांकित करावा असं काहीसं घडलं आहे. यातच तिसरं पद जोडलं जातंय. आजच्या संस्मरणाचा विषयही आत्ता हे लिहिता लिहिताच सुचला आहे.

देवर्षी नारद !

संगीत रंगभूमीचे प्रवर्तक अण्णासाहेब किर्लोस्कर यांचा 'सौभद्र' नाटकातील नारद अजरामर आहे. तसाच आधुनिक संगीत रंगभूमीला ज्यांनी पुनरुज्जीवन केलं त्या गोखले अण्णांनी आपल्या तीन संगीत नाटकात रंगविलेले देवर्षी नारद असेच वैशिष्ट्यपूर्ण झाले आहेत.

अगदी आरंभीचं 'संगीत सुवर्णतुला', त्या पाठोपाठ अत्यंत गाजलेलं 'जय जय गौरीशंकर' आणि 'चमकला ध्रुवाचा तारा' ही ती तीन संगीत नाटकं.

हिंदी चित्रपट सृष्टीत नारद रंगवताना हास्यरसाला अतिरेकी भरतं आलेलं दिसतं. पण संगीत रंगभूमीने अत्यंत भान ठेवत देवर्षी नारद रंगविलेले दिसतात. ते विश्वाचं मंगल करण्यासाठीच विश्वसंचार करताहेत. जणू तेच त्यांचं निहितकार्य आहे ह्याचं संगीत नाटककारांनी भान ठेवलेलं दिसतं.

संगीत रंगभूमीवरचे नारद कथानकाला गती देताना दिसतील, त्यात थोडी रोचकता आणताना दिसतील परंतु त्यांच्या वीणेला मांगल्याच्या ध्यासगुंजनाचं विस्मरण झालेलं नाही.

गोखलेअण्णांबरोबर त्यांच्या या तीन नारदांविषयी कधीतरी गप्पा झालेल्या आठवतात.

अण्णा म्हणाले होते, 'अरे, आधुनिक काळात नारदांचे संकीर्तन करण्याचा औचित्याधिकार हा माझाच आहे.'

मी काहीसे चमकूनच अण्णांकडे पाहत राहिलो होतो. कारण अण्णांचा अध्यात्म विषयातला अधिकार मी जाणून होतो. मला अण्णा त्याच संदर्भात बोलत आहेत असं वाटलं. पण पुढे अण्णा म्हणाले, 'कारण मी पत्रकार आहे!'

इथे मात्र मी अधिकच बुचकळ्यात पडलो! नारद आणि अध्यात्मविचार ही संगती मला समजण्यासारखी होती. परंतु नारद आणि पत्रकारिता हे मात्र अनाकलनीयच होतं. ते मला अधिक समजून घ्यावंसं वाटलं. अण्णांनाही कोणताही विषय पूर्ण करण्यास स्वारस्य असायचंच. मग अण्णांनी नारदस्मृती मधला एक श्लोक सांगितला. ते एकेक ओळ सांगत गेले आणि अर्थ विवरण करीत गेले. आणि त्याचा साकल्याने पत्रकारितेशी असलेला संबंध अण्णांनी अत्यंत सुबोध शब्दात मला समजावून सांगितला. हे सारं चकित करून टाकणारं होतं. देवर्षी नारदांनी मांडलेला विचार मोलाचा होताच होता, पण अण्णांनी त्याला दिलेला वर्तमानाचा संदर्भ त्या विचाराला अधिक आशयसंपन्न करणारा होता.

त्या श्लोकाचे शब्द मी नंतर लिहून घेतले ते असे होते :

न सा सभा यत्र न संति वृद्धा :
वृद्धा न ते ये न वदन्ति धर्मम् ।
ना सौ धर्मो यत्र न सत्यमस्ति
न तत्सत्यम् यच्छलेनानु विद्धम् ।।
– नारदस्मृती अध्याय ३ / श्लोक १८

(अर्थ : ती सभा सभाच नाही, ज्यांत वृद्ध नाहीत. ते वृद्ध वृद्धच नाहीत, जे धर्म बोलत नाहीत. तो धर्म धर्मच नाही, जो सत्य नाही. आणि ते सत्य सत्यच नाही, जे छलकपटाने भरलेले आहे.)

विद्याधर गोखले अनेक वर्षे पत्रकारिता करीत होते आणि नेमक्या त्याच काळात संगीत नाटकही लिहीत होते. म्हणूनच अण्णा म्हणाले होते की 'देवर्षी नारद रंगविण्यातील माझ्या अधिकारात औचित्य आहे.'

आपल्या जीवनातील कर्माला आपल्या प्राचीन ज्ञानभांडारातून मूल्यांचे कोंदण देणारी गोखलेअण्णांसारखी व्यक्तिमत्त्वं त्या मूल्यविचाराची आणि त्याच्या प्रकाशात चालणाऱ्या जीवनाची जिवंत उदाहरणे असतात. म्हणूनच त्यांचं स्मरण अधेमधे करीत राहणं समाजहिताचं असतं.

परंपरेने पितरांचं अर्थात पूर्वजांचं , पूर्वसूरींचं असं स्मरण करण्याचा कालावधी आजपासूनच सुरू होत आहे. जन्मशताब्दीच्या काळातील या श्रद्धा पंधरवड्यात विद्याधर गोखले यांना हे स्मृती-तर्पण समर्पित...

– प्रमोद वसंत बापट
०१, प्राजक्त, बी – ४, अशोकवन,
बोरिवली पूर्व, मुंबई : ४०००६६
भ्रमणध्वनी : ९८२१९७९८७१

•••

(पृष्ठ क्र. ११ वरून – **रँडाल जारेल : ज्येष्ठ अमेरिकन समीक्षक**)

आस्था किती खोल आणि गहिरी होती याची साक्ष त्याच्या पुढील मतावरून पटते:

I think that one possible definition of our modern culture is that it is one in which nine-tenths of our intellectuals can't read any poetry.

न्यु क्रिटिसिझमचे पुरस्कर्ते (अमेरिकेतील २० व्या शतकाच्या पूर्वार्धात उदयाला आलेली समीक्षेची चळवळ. ही चळवळ खास करून कवितेविषयी होती हे उल्लेखनीय) जेव्हा समीक्षेला प्रोफेशनल करायला निघाले तेव्हा Jarrell ने त्यांच्यावर तुफानी हल्ले चढवले. समीक्षा प्रोफेशनल कशी असू शकते हा त्याचा खडा सवाल होता. अर्थात संघटीत न्यु क्रिटीक्सपुढे तो एकटा पडला आणि समीक्षा वर्तळातून दूर फेकला गेला. किंमत मोजून Jarrell ने दर्जेदार कविता आणि समीक्षेचा आग्रह कायम ठेवला.

(जिज्ञासूंसाठी–Randall Jarrell- Poetry and the Age, 1953)

– डॉ. आनंद कुलकर्णी
इंग्रजी विभाग प्रमुख
ग्रामोन्नती मंडळाचे कला, विज्ञान व वाणिज्य
महाविद्यालय, वारुलवाडी, नारायणगाव
ता. जुन्नर, जि. पुणे– ४१०५०४

•••

दिशा संपर्क दूरध्वनी
०२२-२५४२ ६२७०

समर्थ सेवाव्रती सुहासजी

सुहास जावडेकर (ठाणे) हे एक हरहुन्नरी व्यक्तिमत्त्व. शिवथरघळ हे तर दिवस-रात्र त्यांच्या धमन्यातून वाहणारं ठिकाण ! ह्या दोघांच्याही व्यक्तीत्वाची एकरूपता अनुभवणं प्रसन्नदासी. त्याबद्दल... - संपादक

आपण नित्यनियमाने, बरेचदा प्रवास करत असतो. प्रवासात बऱ्याच गोष्टी आपल्याला दिसताही; पण त्यातल्या काही गोष्टीच आपण जाणीवपूर्वक पाहतो. हे दिसणं आणि पाहणं यातला फरक अधोरेखित करणारी आमची ही शिवथरघळ भेट. आम्हाला दृष्टी सोबत एक वेगळा दृष्टिकोन देणारी! खऱ्या अर्थाने शिवथरघळीतील समर्थ दर्शन आम्हाला या निमित्ताने घडलं. म्हणूनच म्हणतात की; जो कसाही जाऊ शकतो तो रस्ता असतो, पण ध्येयाकडे नेतो त्याला 'मार्ग' म्हणतात. रस्त्यावरून खऱ्या अर्थाने मार्ग कसा पाहावा याचा वस्तुपाठ म्हणजे आमची ही सहल.

नऊ-दहा सप्टेंबर या दोन दिवसांतली आमची शिवथरघळ भेटीची ! 'आपण सकाळी सातला निघूया' निरोप आला. पहाटेपासूनच फोनवर रायगड आणि ठाणे जिल्ह्याला अतिवृष्टीचा इशारा देणारे मेसेजेस झळकत होते. तसं पाहिलं तर मन थोडं साशंक. रायगड, तिथल्या दरडी कोसळणं, रस्ते बंद होणं आणि पूर या सगळ्याच गोष्टी कानावर आलेल्या.... पण ठरलंय त्याप्रमाणे निघायचंच. दोन महिन्यांपूर्वी ठरलंय. म्हणून ६:५५ लाच मी आणि माझी मैत्रीण प्रणाली आम्ही त्यांच्या इमारतीखाली एकत्रित आलो. तेवढ्यात प्रवेशद्वारातून त्यांची गाडी आत आली आणि तिथेच वेळ पाळण्याचा त्यांचा काटेकोरपणा आमच्या लक्षात आला.

गेली जवळजवळ ४० वर्षे शिवथरघळीत आपली सेवा देणारे हे सेवाव्रती म्हणजे श्री. सुहासजी जावडेकर. त्यांच्यासोबत त्यांच्या नजरेतून पूर्वी पाहिलेली शिवथरघळ आम्ही पुन्हा पाहणार होतो. अगदी सहजतेने पण वेगाने गाडीचे सारथ्य अनुभवत आम्ही निघालो. अर्थात सोबत होती समर्थ परिवारातील भक्तांची भक्ती गीते. साधारण नऊच्या सुमारास जांभूळपाड्याला पोहोचलो. तिथल्या घरगुती खानावळीत छान नाश्ता करून भोवताली पसरलेला चाफ्याचा मंद गंध उरात भरून घेतला. या दोन तासांच्या प्रवासात सुहासजींनी आम्हाला वाटेवरल्या प्रत्येक ठिकाणाची, वाटेतले खड्डे टाळत, खडा न खडा माहिती दिली. पुढे सुधागड मार्गे सह्याद्रीच्या डोंगर कुशीत उतरलेले ढग पाहात सृष्टीचे ते विलोभनीय सौंदर्य निरखत, नद्यांचं खळाळत पाणी डोळ्यांत साठवत दुपारी बाराच्या सुमारास महाड-पुणे रस्त्यावर भोरच्या बाजूने आमची गाडी दिमाखात वळली. विश्वासही बसणार नाही की, सकाळी अतिवृष्टीचा इशारा होता, पण पाऊस मात्र दमा-दमानं पडत होता, म्हणून आमचा प्रवास सुखकर झाला.

कदाचित तो दडी मारून बसला असं म्हणायला हरकत नाही. आमच्या गाडीचा वेग गतीच्या बाबतीत कधी कधी शंभरी पार करत होता. रस्त्यावर खड्डे आले, गतिरोधक आला, खडबडीतपणा आला की लगेच सुहासजी न चिडता 'श्रीराम समर्थ' असं म्हणायचे. अशावेळी मी कुटुंबासोबत प्रवास करताना या खड्ड्यांना शिव्यांची किती लाखोली वाहिली असेल हे मला चटकन आठवून गेलं! पण सुहासजी मात्र अगदी शांत. कुणालाही दोष न देणारे.. न राहून शेवटी मी त्यांना विचारलं, 'काय हो तुम्हाला चीड येत नाही, राग येत नाही ?' त्यावर अतिशय मार्मिक उत्तर देत ते म्हणाले, 'माणसाला परमेश्वराने एक वरदान दिलंय. आनंद

शोधण्याचं!' आणि मग माणूस या प्राण्याची व्याख्या करताना ते म्हणाले, 'व्यथांच्या सौंदर्यावर मुग्ध होणारा प्राणी म्हणजे माणूस!' खरोखर या वाक्यावर आम्ही दोघीही मुग्ध झालो.

दुपारी पाऊण-एकच्या दरम्यान आम्ही शिवथरघळीला पोहोचलो. स्वागताला होता अखंड प्रपात, तो धबधबा. पावसाळ्यात जरा जास्तच देखणा दिसणारा. लागलीच हात-पाय धुऊन आम्ही घळीत अगदी आत गाभाऱ्यात प्रवेश करून दर्शन घेतलं. समर्थ आणि कल्याण स्वामींची ती शांत मुद्रा पाहून प्रवासाचा शीण कुठल्या कुठे पळून गेला! शिवथरघळीतील सारी मंडळी सुहासजींची वाट पाहात होती. आम्ही आपलं त्यांच्या प्रवासाला सोबत करायचं म्हणूनच होतो, पण आमचंही तितक्याच ममत्वाने स्वागत झाले आणि मला व्यंकटेश स्तोत्रातील एक वचन आठवलं, 'समर्थाचे घरचे श्वान, त्यास सर्वही देती मान'

असो. पण हे सगळं आम्हाला खूप आनंददायी होतं एवढं मात्र नक्की. थोड्या वेळाने कांदा लसूण विरहित सात्विक पण रुचकर असे जेवण आम्ही घेतलं. इथे सेवा देणारी मंडळी जवळच्याच गावातली. सर्व काही स्वेच्छेने, कोणताही स्वार्थ किंवा हेतू न मनात धरता केलेली ही समर्थसेवा!

प्रचंड स्वच्छता, टापटीपपणा, नीटनेटकेपणा आणि सर्वात महत्त्वाचं म्हणजे स्वयंशिस्त! आपलं ताट, वाटी, पेला आपला आपण घ्यायचा, वाढून घ्यायचं आणि स्वतः स्वच्छ घासून, धुऊन जागेवर ठेवायचं. डायनिंग टेबलवरून तसंच उठणाऱ्या आमच्या आधुनिक संस्कृतीला हे जरा जड जात असेल असा एक विचार त्यावेळी नक्कीच मनात येऊन गेला!

ठाणे ते शिवथरघळ प्रवास २०० किलोमीटरचा. तसं पाहिलं तर आम्ही दोघी तरुण वर्गात मोडणाऱ्या, पण तरीही थोडंसं दमल्यासारखं झालंच आम्हाला.

त्यामुळे सुहासजींनी सुचवलं थोडा वेळ विश्रांती घ्या. संध्याकाळी चारचा चहा झाला की मग वर वाडीत फिरून येऊ. कारण येताना रस्त्यात आम्हाला आबाजी भेटले होते. रवींद्र भट यांच्या 'भेदीले सूर्यमंडळा' या पुस्तकातील एक पात्र. सुप्रसिद्ध लेखक व कवी श्री रवींद्र भट हे शिवथरघळ शिबिरात कार्यकर्ते म्हणून येत आणि पुढे त्यांनी सज्जनगड मासिकाच्या कार्यकारी संपादक पदाची जबाबदारीही अतिशय समर्थपणे सांभाळली. रवींद्रजींनी इथे शिवथरघळीमध्येच सलग चार महिने मुक्काम करून एक हाती लिहिलेलं हे पुस्तक. अर्थात ही सगळी माहिती चालत्या-बोलत्या विश्वकोशाने म्हणजेच सुहासजींनी आम्हाला दिलेली. त्यामुळे आबाजींच्या घराला आणि त्यांच्या आईला भेट देण्याची आम्हालाही उत्सुकता होती; पण समर्थांनी मात्र आमच्यासाठी याहून काही वेगळं योजलं होतं.

पुढील दिनचर्येबद्दल सुहासजी आणि तिथल्या व्यवस्थापकांची चर्चा होत असताना त्यांना आणि आम्हालाही तेव्हाच समजलं की, संध्याकाळी चार ते साडे-पाच या वेळात मारुतीबुवा रामदासी यांच्या शिष्या रसिकाताई ताम्हणकर या प्रवचन सेवा देणार आहेत. मग काय आनंद वर्णावा! श्रावण मास, त्यात प्रवचनाचा हा योग. आमच्या गाव-भेटीचा कार्यक्रम आम्ही लागलीच पुढे ढकलला आणि चहा घेऊन कल्याण मंडपात खुर्च्या पकडून ठेवण्यासाठी आम्ही दोघी धावलो.

मी आणि प्रणाली त्यांच्या अगदी टेबलासमोर दोन खुर्च्यांवर बसून राहिलो. 'गिरीस्पंदन' या मुंबईच्या संस्थेतर्फे धार्मिक क्षेत्र भेटीसाठी अंधेरी, पार्ले परिसरातील समर्थ भक्त काही वेळातच मोठ्या संख्येने मंडपात हजर झाले. बाहेर पाऊस, शेजारी अखंड कोसळणाऱ्या धबधब्याचं पार्श्वसंगीत आणि मंडपात रसिकाताईंचं समर्थ जीवन चरित्रावरील सुंदर श्रवणीय निरूपण. काय तो देखणा त्रिवेणी संगम! त्या भक्तीत, तुषारांत आम्ही

क्षमा हीच एकमेव गोष्ट या जगात आहे; जी पापाचं रुपांतर पुण्यामध्ये करू शकेल.

जवळजवळ दीड तास चिंब न्हाऊन निघालो! पुन्हा उद्या प्रवचन सेवा द्यायची व ऐकायची म्हणून ती सर्व मंडळी तिथून तासभर अंतरावरील विसावा हॉटेलकडे रवाना झाली आणि इथे आमची सायं-प्रार्थना सुरू झाली. दैनिक उपासनेतील त्या दिवसानुरूप प्रार्थना आणि राम नाम जप. जवळ जवळ सात वाजेपर्यंत या प्रार्थनेत आम्ही अखंड समर्थ आठवत राहिलो.

त्यानंतर थोडा वेळ होता म्हणून तिथल्या पुस्तकांची पाहणी, आवश्यक ती खरेदी, आणि जी उपलब्ध नाहीत त्याबद्दल विचारणा असं सगळं तासभर सुरू राहिलं. साधारण आठच्या दरम्यान संध्याकाळची जेवणं उरकली आणि आम्ही भक्त निवासात परतलो. हो, आम्ही 'निवासी' होतो.

धुळ्याचे समर्थ-हृदय कै. श्रीकृष्ण शंकर देव यांनी ही घळ शोधून काढली. १९१५ घळीत उपासना सुरू झाली. (आता कल्याण मंडपात त्यांचा अर्धपुतळा आहे)

१९३० मध्ये महाडचे कै.अप्पा वैद्य यांनी दासबोध पारायण जन्मोत्सव सुरू केले. १९६०, १९८० ला कै. मामासाहेब गांगल यांनी अनुक्रमे निवासी संस्कार वर्ग व दासबोध अभ्यास वर्ग सुरू केले. आता त्यांच्या जन्मशताब्दी वर्षानिमित्त या वर्षी सर्व शिबिरे संपन्न झाली व पुण्यात एक बाल शिबिर व शिवथरघळ मध्ये एक ऐवजी दोन बालशिबिरे सुरू झाली.

शिवथरघळचे समर्थ सेवा मंडळ, सज्जनगड यांची उपसमिती सुंदरमठ सेवा समिती, शिवथरघळचा सर्व कारभार पाहते. शिबिर विभाग प्रमुख म्हणून सौ. अलकाताई मुतालिक व सुहास जावडेकर दादा काम पाहतात. इतर माहिती घेत असताना आणखी एक गोष्ट मला नव्याने समजली ती म्हणजे शिवथरघळीमध्ये रात्री मुक्कामाला येणाऱ्या एसटी ड्रायव्हर आणि कंडक्टर यांच्यासाठी भक्तनिवासातील चार खोल्या कायम राखून ठेवलेल्या असतात. ती मंडळी येतात, जेवण करतात. विश्रांती घेऊन पुन्हा पहाटे कामावर हजर.

अतिशय नीटनेटकी व गरजा पूर्ण होतील, पण अगदी साधी अशी ही निवासाची व्यवस्था. एका खोलीत दोघेजण. बाहेर सामूहिक स्वच्छतागृहे. सोलार पॅनलचं गरम पाणी. एका माणसाला दैनंदिन गरजा पूर्ण होण्यासाठी यापेक्षा खरंच जास्त काही लागत नाही. जेव्हा अशा ठिकाणी आपण राहतो तेव्हा लक्षात येतं की, खरंच आपल्या गरजा किती कमी आहेत!...असो. ही जाणीव व्हावी कदाचित हाही या सहलीमागील एखादा सुप्त हेतू असावा!

मग काय दोघींच्या आमच्या छान गप्पा रंगल्या आणि घड्याळाकडे लक्ष न जाता आम्ही गप्पा मारता मारता कधी झोपी गेलो हे आम्हाला कळलंच नाही. जाग आली ती पहाटे पाचच्या गजराने. कल्याण मंडपात सकाळच्या प्रार्थनेसाठी साडे-पाच वाजता आम्ही जमलो. आम्ही निवासासाठी दहा-बारा जण होतो. साडे-पाच ते साडे-सहा पवित्र अशा श्रावण महिन्यात ही प्रार्थना झाली. त्यावेळी लक्षात आलं की, अगदी भल्या पहाटे सुद्धा परिसरात माकडांचा अगदी मुक्त संचार असतो. आणि त्यांचं अगदी बारीक लक्ष असतं आपल्याकडे. आपल्या हातात काही खाण्याचा पदार्थ नाही ना ? असला की चटकन हिसकावून पळ काढायला बरं! पण याबाबतीत प्रवासाला निघण्याच्या आधीच आम्हाला सुहासजींनी तशा सक्त सूचना दिलेल्या होत्या. त्यामुळे खाण्याचे पदार्थ आम्ही हातात घेणं टाळलेलं होतं.

समर्थांचे तीन लाडके शब्द आहेत, - सावध, साक्षेप, दक्ष..

हा जो समर्थांचा आदेश होता तो किती तंतोतंत सुहासजी पाळत होते हेही जाणवलं. म्हणजे अगदी रात्री उठलात तर जमिनीवर पाय वाजवा. सरपटणारं कोणी असेल तर निघून जाईल. आम्ही घाबरायला नको म्हणून जाणीवपूर्वक त्यांनी वापरलेला हा शब्द. पुढे कुठे वाटेवर कोपऱ्यात एखादं माकड बसलं असेल

तर तो कोपरा पार करून जाईपर्यंत त्यांची तिसरी नजर आमच्यावर रोखलेली असायची.

आम्ही जेव्हा कल्याण मंडपात पहाटे साडे-पाचला पोहोचलो तेव्हा आमच्या लक्षात आलं की, आमच्याही दोन तास आधी म्हणजे साडे-तीनला उठून, स्नान करून सूर्यनमस्कार घालून सुहासजी अगदी आरामात परिसरात पक्षी निरीक्षण करत होते. मनोमन तिथूनच आम्ही त्यांना दंडवत घातले. त्यानंतर सर्व आवरून पुन्हा आम्ही घळीमध्ये समर्थ दर्शनासाठी गेलो. तिथे प्रणालीने अतिशय सुरेख रांगोळी काढली. फोटो आणि व्हिडिओ शूटिंग तर विचारूच नका. पावसाने कृपा केली होती. त्यामुळे हे सगळं छान टिपता आलं.

अतिशय स्वादिष्ट असा उपमा आणि चहा घेऊन आम्ही परतीच्या प्रवासाला निघालो. साधारण साडे-आठ, पावणे-नऊच्या सुमारास हातात वेळ होता म्हणून काल रद्द झालेली वाडीची भेट आज करावी असं ठरवलं आणि वरच्या बाजूला चेराववाडीत पोहोचलो. तिथल्या तरुण मंडळींनी लोक-वर्गणीतून आणि श्रमदानातून उभारलेलं मारुतीचं मंदिर म्हणजे या घळीने अप्रत्यक्षरीत्या त्यांच्या मनावर केलेल्या संस्कारांची जणू साक्षच!

डोंगराच्या अगदी कुशीत शंभर सव्वाशे लोकवस्तीची ती वाडी आपलं 'गावपण' जपत आजही समर्थ सानिध्यात समाधानाने राहतेय. हिरव्यागार वनराईने नटलेल्या आणि जागोजागी धबधब्यांचे शुभ्र हसू चेहऱ्यावर मिरवणाऱ्या त्या सह्याद्रीच्या डोंगररांगा नजरेत साठवत आम्ही पुढे निघालो. वाटेत येणाऱ्या प्रत्येक गावाचा, प्रत्येक ठिकाणाचा पूर्व इतिहास सुहासजींनी अगदी तोंड पाठ असल्यासारखा नावानिशी आम्हाला सांगितला. त्यावेळी आश्चर्याने फक्त, 'हो का? अरे वा फार छान!' असा प्रतिसाद देणे एवढेच काय ते आमच्या हाती होतं. कारण केवळ येण्या-जाण्याने किंवा घळीत सेवा देण्याने एवढ्या भांडवलावर इतकी माहिती जरा कठीणच वाटत होती.

नंतर लक्षात आलं की, सुहासजींची पाळंमुळं इथंच खोलवर रुजली आहेत. त्यांचा जन्म जरी पुण्याचा असला तरी संस्कारक्षम बालपण मात्र पळस्पे, महाड या परिसरात गेले. गांधारी, काळ व मुख्य करून सावित्री नदीच्या काठावर अनेक अनुभवांनी ते फुललं बहरलं. पुन्हा उच्च शिक्षण मुळा-मुठा नदीकाठी! थोडक्यात; नदीचं बोट धरून त्यांचा हा ज्ञान-प्रवाह अखंड सुरू आहे असं म्हणायला हरकत नाही. त्यामुळे महाड, पळस्पे आणि इतर सर्व परिसर, त्यांची वैशिष्ट्ये, तिथली माणसं, प्रत्येकाचं कार्यकर्तृत्त्व सगळं काही त्यांना अगदी मुखोद्गत होतं ...

त्यामुळे आमचा प्रवास माहितीने अधिकाधिक समृद्ध होत गेला. या समृद्ध प्रवासाचा पुढचा टप्पा म्हणजे जवळच काही अंतरावर उभारेवाडीत राहणारं वारखंडकर नावाचं एक कुटुंब. श्री. श्रीनिवास वारखंडकर व डॉक्टर रश्मी वारखंडकर.

मुंबईसारख्या शहराला रामराम करत वीस वर्षांपूर्वी डॉक्टर व आर्किटेक्ट असणारं हे जोडपं निसर्ग सानिध्यात परतलं. सोबत होती त्यांची चार वर्षांची चिमुकली दिशा. बांबूचं कौलारू घर, दावणीला पाच गुरं, घरामागे शेती, दारात फळझाडं, फुल झाडं आणि सोबत अतिशय कल्पकता ...असं हे तिघांचं कुटुंब खरोखरीच निसर्गाशी तादात्म्य पावलेलं. त्यांना भेटून त्यांच्याशी गप्पा मारताना सुहासजींच्या अनोख्या नजरेचं आणि लोकसंग्रहाचं आम्हा दोघींना राहून राहून आश्चर्य वाटत होतं. सर्वांत आश्चर्यकारक गोष्ट त्या गप्पांत आम्हाला समजली ती ही की, त्या कुटुंबाने तीन जून २०२० ला आलेल्या चक्रीवादळाचा तब्बल तीन तास खिडक्यांच्या गजांना पकडून ठेवत यशस्वीरित्या सामना केला होता. खरोखरी आमच्या भावना त्यावेळी 'तेथे कर माझे जुळती' अशाच झाल्या होत्या .. नंतर तेथून काही अंतरावर इंदापूर

(पृष्ठ क्र. २३ वर)

श्री वासुदेवानंद सरस्वती

श्री टेंबेस्वामी म्हणजेच श्री वासुदेवानंद सरस्वती होत. आध्यात्मिक रस असणाऱ्या आणि नसणाऱ्यांना देखील प्रस्तुत लेख आवडेल. कारण यात मानवी जीवनाकरिता आवश्यक असणाऱ्या 'श्रद्धा' विषयाच्या अनुषंगाने श्री टेंबेस्वामींची माहिती सांगितली आहे. - संपादक

महाराजांचा सहावा चातुर्मास देखील गंगेच्या किनारीच हरिद्वारमध्ये १८९६ मध्ये झाला. टेंबेस्वामींचा सातवा चातुर्मास १८९७ साली मध्यप्रदेशातील पेटलाद तेथे झाला. हे ठिकाण तत्कालीन इंदौर संस्थानातील महीनदीच्या तीरावर होते. याच पवित्र स्थळी त्यांनी साधारणपणे हजार ओव्यांचा दत्तलीला-मृतसिंधू या ग्रंथाचे लिखाण केले.

टेंबेस्वामींनी आपला आठवा चातुर्मास गुजरातमध्ये केला. त्यांनी आठवा चातुर्मास ज्या गावी केला त्या गावाचे नाव तीलकवाडा असे होते. हे ठिकाण बडोद्यात नर्मदा नदीच्या तीरावर होते. हा चातुर्मास त्यांनी हनुमानाच्या मंदिरात पार पाडला. त्यांनी येथे देखील आपले लिखाणाचे कार्य सुरू ठेवले व कर्मपुराणाची रचना, तसेच अनुसया स्तोत्राची रचना देवनागरी लिपीत केली. अनुसया ही दत्तात्रेयांची माता होय. अनुसया माता ही परम पतिव्रता होती. तिने ब्रह्म, विष्णू व महेश या त्रिमूर्तींचे रूपांतर लहान बाळांमध्ये केले होते. असे करून अनुसया मातेने या तिन्ही देवांच्या अनुक्रमे भार्या असलेल्या सरस्वती माता, लक्ष्मी माता व पार्वती माता यांचे गर्वहरण केले होते अशी पौराणिक कथा आहे. खाली तीलकवाडा येथे श्री वासुदेवानंदसरस्वती यांनी रचिलेले अनुसया स्तोत्र वाचकांसाठी उद्धृकरत आहोत.

पतिव्रताशिरोरत्नभूता सुंदरविग्रहा ।
सुचरित्रा दिव्यतेजा सर्वलोकनमस्कृता ।। १ ।।

विष्णुप्रपौत्री कपौत्री सती कर्दमपुत्रिका ।
देवहूतिसमुत्पन्ना सुमुखी कपिलस्वसा ।। २ ।।

अत्रिपत्नी महाभागा दयाक्षान्त्यादिभूषिता ।
अनसूया वेदगेया निजधर्मजिताऽखिला ।। ३ ।।

श्रीदत्तात्रेयजननी चंद्रमाता मनस्विनी ।
दर्वासोजनयित्रिशा जगत्संकटवारिणी ।। ४ ।।

चतुर्विंशतिनामानि मंगलानि पराणि च ।
पावन्यान्यसूयाया दत्तमातुः पठेन्नरः ।। ५ ।।

त्रिकालमेककालं वा श्रद्धाभक्तिसमन्वितः ।
तस्य धर्मे रुचिर्दत्ते भक्तिर्मुक्ति क्रमाद्भवेत् ।। ६ ।।

वर दिलेल्या श्री वासुदेवानंदसरस्वती रचित अनुसया स्तोत्राचा अन्वयार्थ खालीलप्रमाणे सांगता येईल,-

सर्व पतिव्रतांमध्ये शिरोभागी शोभणारी, सुंदर दिसणारी, सुचरित, दिव्य तेजस्वी, सर्व लोकांनी नमस्कृत, श्रीविष्णुंची प्रपौत्री, कर्दम ऋषिंची मुलगी, सुंदर मुखकमल असलेली, अत्रिऋषिंची पत्नी, महान, दया, शांती आदींनी शोभणारी, अनसुया, वेदांमध्ये गायिली गेलेली, स्वधर्मानुचरण करणारी, श्रीदत्तात्रेयांची जननी, चंद्राची माता व दुर्वास ऋषिंची जननी व जगावरील संकटाचा नाश करणारी अशा या दत्तमाता अनसुयेच्या पवित्र चौदा नावांचा जो तिन्हीकाळी अथवा एककाळी श्रद्धा व भक्तिभावाने पाठ करतो, त्याची भक्ती फलदायी व क्रमाने त्यास मोक्षप्राप्त होतो.

महाराजांनी नववा चातुर्मास श्रीकृष्णाची नगरी द्वारका येथे १८९९ साली केला. महाभारताच्या युद्धानंतर भगवान श्रीकृष्ण द्वारकेत आले असे महाभारतात नमूद केले

आहे. येथे आद्य शंकराचार्यांनी स्थापित केलेले एक धर्मपीठ आहे. त्यामुळे द्वारका नगरीस हिंदू धर्मात अनन्यसाधारण महत्त्व आहे. चारधाम यात्रेतील एक धाम म्हणजे द्वारका होय. हिंदू धर्मीय अतिशय पवित्र भावनेने 'बडा चारधाम यात्रा' करत असतात. या बडा चारधाम यात्रेतील चार पवित्र स्थळांपैकी द्वारका हे एक स्थळ आहे. बद्रीनाथ, पुरी व रामेश्वरम् ही या यात्रेतील इतर तीन ठिकाणे आहेत. बद्रीनाथ उत्तराखंडात, द्वारका गुजरातमध्ये, पुरी ओडिशा मध्ये तर रामेश्वरम् तमिळनाडूत आहे. हिंदू धर्मीय 'छोटा चारधाम यात्रा' देखील करतात. छोटा चारधाम यात्रेतील पवित्र स्थळे केदारनाथ, बद्रीनाथ, गंगोत्री व यमुनोत्री ही होत. ही चारही ठिकाणे देवभूमी मानल्या गेलेल्या उत्तराखंडातील हिमालयात आहेत. तर टेंबेस्वामींनी नववा चातुर्मास द्वारकेत केला. महाराज जेव्हा येथे आले तेव्हा या ठिकाणी दुष्काळाने हाहाकार माजवला होता. येथे एक गोष्ट नमूद करावी लागेल व ती म्हणजे द्वारकेत व सौराष्ट्रात यावेळी दुष्काळाने सामान्य जनतेला होरपळून काढलेले असताना बडोद्याच्या गायकवाड महाराजांनी येथील लोकांना मदत केली होती. यावरून बडोद्याचे गायकवाड राजघराणे हे सामाजिक संवेदनशीलता असणारे प्रजादक्ष राजघराणे होते ही बाब लक्षात येते. गायकवाड हे मराठ्यांची कीर्ती महाराष्ट्राबाहेर पसरविणाऱ्या सरदारांपैकी एक सरदार होते. अशीच दुसरी; मराठा सरदार घराणी म्हणजे इंदौरचे होळकर, ग्वाल्हेरचे शिंदे व नागपूरचे भोसले ही होत.

श्री वासुदेवानंदसरस्वती यांनी श्री शंकराचार्य स्थापित शारदा मठात चातुर्मास केला. दुष्काळात चातुर्मास करत असताना महाराजांनी आपल्यापरीने गरीबांना औषधपाणी देऊन मदत करण्याचे पुण्यकर्म केल्याचे सांगितले जाते.

महाराजांचा दहावा चातुर्मास मध्यप्रदेशातील चिखलदा या गावी सन १९०० मध्ये झाला. हे ठिकाण नर्मदा नदीच्या किनाऱ्यावर आहे. येथील राम मंदिरात टेंबेस्वामींचा निवास होता. महाराजांचे वैशिष्ट्य म्हणजे चातुर्मासा दरम्यान त्यांचे शास्त्र व पुराणांचे अध्ययन तर चालतच असे, परंतु त्याच सोबत ते लेखन सुद्धा करत असत. चिखलदा येथील दहाव्या चातुर्मासा दरम्यान टेंबेस्वामींनी माघमहात्म्य या ग्रंथाचे लेखन केले. या ग्रंथाचे एक महत्त्वाचे वैशिष्ट्य असे की, यातील प्रत्येक ओवीची सुरुवात श्रीदत्त या दत्तगुरूंच्या नावाने होते.

मध्यप्रदेशातील शिप्रा नदीच्या किनारी असलेल्या महत्पूर या गावी महाराजांनी अकरावा चातुर्मास केला. येथे देखील त्यांनी आपले लिखाणाचे व्रत सुरूच ठेवले. महत्पूर निवासी चातुर्मासात त्यांनी दत्तमहात्म्य व त्रिशती गुरूचरित्र या ग्रंथाचे लेखन येथे केले व दत्तभक्तांना साहित्यरूपी प्रसाद दिला. येथे आपण शिप्रा नदीचा उल्लेख केला. ही नदी हिंदू धर्मीयांसाठी अतिशय पवित्र आहे. शिप्रा नदीच्या तीरावरच उज्जैन हे धार्मिक रीत्या महत्त्वाचे असलेले शहर वसलेले आहे. शिप्रा नदीच्या तीरावरच सांदिपनी ऋषींचा आश्रम होता व येथेच भगवान श्रीकृष्णाने ब्रह्मचार्य अवस्थेत आपला मित्र सुदामा याच्यासोबत सांदिपनी ऋषींकडून ज्ञानप्राप्ती केली असे हिंदू मानतात. पुराणांमध्ये असा उल्लेख येतो की, शिप्रा नदी भगवान विष्णूचा अवतार असलेल्या वराहाच्या हृदयातून उगम पावली. शिप्रा नदीच्या किनारी हिंदूंसाठी पवित्र असलेला कुंभमेळा देखील भरतो. तर अशा या पवित्र मानल्या गेलेल्या शिप्रा नदीच्या तीरावरील महत्पूर या ठिकाणी टेंबेस्वामींनी आपला अकरावा चातुर्मास केला. हा चातुर्मास १९०१ या सालात झाला.

बारावा चातुर्मास श्री वासुदेवानंदसरस्वती यांनी पुन्हा एकदा गंगेच्या किनारी असलेल्या ब्रह्मावर्त येथे केला. येथे असलेल्या मारुतीच्या मंदिरात हा चातुर्मास झाला. महाराजांचा हा बारावा चातुर्मास १९०३ साली झाला. येथे देखील महाराज भिक्षा मागूनच भोजन करत

असत. तसेच त्यांच्या येथे अनेक सप्ताह केले व भक्तमंडळींना उपनिषद व इतर धर्मसाहित्य विशद करून त्यांचा अर्थ सांगितला.

शके १८९५ म्हणजेच इसवीसन १९०३ मधील तेरावा चातुर्मास देखील मध्यप्रदेशातील ब्रह्मावर्त येथे झाला. याचे कारण म्हणजे महाराजांचा या खेपेस येथे वर्षभराचा निवास झाला. त्यामुळे बारावा व तेरावा असे दोन चातुर्मास येथे झाले. या खेपेस देखील महाराजांनी लिखाण केले व सप्तशती गुरूचरित्र पूर्ण केले. या ग्रंथाचे वैशिष्ट्य म्हणजे यात गुरूचरित्रातील कथा संक्षिप्तरूपाने कथन करण्यात आल्या आहेत. महाराज ब्रह्मावर्तास चातुर्मास करत आहेत हे कळल्यावर दूरदूरचे स्नातक येथे महाराजांकडून हिंदू धर्मशास्त्रांचा अभ्यास व ज्ञान मिळवण्यासाठी येऊ लागले. महाराजांनी देखील त्यांना अध्यापन करून ज्ञानरूपी अमृताने उपकृत केले.

महाराजांचा चौदावा चातुर्मास सुद्धा ब्रह्मवर्तलाच इसवीसन १९०४ मध्ये झाला. मागच्या वेळच्या चातुर्मासा दरम्यान त्यांनी भक्तांना धर्मशास्त्रांविषयी माहिती देऊन उपकृत केले होते. त्यामुळे जास्त बोलणे झाले होते. म्हणूनच चौदाव्या चातुर्मासाच्या वेळी टेंबेस्वामींनी मौनव्रत धारण केले होते.

महाराष्ट्रातील नरसी या गावी महाराजांचा पंधरावा चातुर्मास झाला. या गावानजीक कयाधू नदी वाहते. या नदीच्या पाण्यात महाराज स्नान करत असत. येथे देखील ते भक्तांच्या विविध दुखण्यांवर उपाय सांगत असत. तसेच धार्मिक बाबतीत ज्ञान देत असत. अशाप्रकारे हा एक मोठा सोहळाच असे. यावरून महाराजांविषयी भक्तांना किती जिव्हाळा व आत्मियता होती हे लक्षात येते.

इसवीसन १९०६ मध्ये टेंबेस्वामींनी सोळावा चातुर्मास बढवाई येथे केला. हे गाव मध्यप्रदेशातील होळकरांच्या इंदौर संस्थानात होते. येथून नर्मदा नदी वाहते. महाराजांनी येथील चातुर्मास एका झोपडीतच करण्याचे ठरविले. ही झोपडी एका धर्मशाळेच्या जवळ होती व गावापासून थोड्या अंतरावर होती. श्री वासुदेवानंदसरस्वती जेथे कोठे चातुर्मास करत असत तेथे भक्तांची गर्दी होत असे. भक्त मंडळी अनेकदा महाराजांना अध्यापन करावयास सांगत. त्यामुळे त्यांच्या इतर धार्मिक कर्मांमध्ये व ध्यानधारणेत अडथळा येत असे. त्यामुळे महाराज एकदा आपली झोपडी सोडून जंगलात जाऊन बसले. पाहतात काय, तर तेथेही भक्तगण महाराजांचा सहवास लाभावा म्हणून जाऊ लागले. त्यामुळे महाराजांना आपल्या भक्तरूपी लेकरांना आपल्या सत्संगाचा लाभ व प्रसाद देण्यासाठी पुन्हा एकदा आपल्या झोपडीत यावे लागले.

महाराजांचा पुढील चातुर्मास शके १८२८ म्हणजेच १९०६ सालीच नरसोबाच्या वाडीला झाले. या खेपेस ते नरसोबाच्या वाडीला साधारणपणे दोन महिने राहिले. असे म्हटले जाते की, ते शके १८२८ ला आश्विन व|| ६ या दिवशी दुपारच्या आसपास नरसोबा वाडीला येऊन पोहोचले. ते थेट दत्तपादुकांच्या जवळच गेले. येथे देखील ते भिक्षा मागत असत. पाच घरी जाऊन ते भिक्षा मागत. महाराजांची संन्यस्त वृत्ती होती व ते संन्यास धर्माचे पालन कठोरपणे करत असत. याचा प्रत्यय त्यांच्या आहारात देखील दिसत असे. ते साधारण व्यक्तीप्रमाणे तिखट, गोड, चमचमीत अशा पदार्थांचे वा अन्नाचे सेवन करत नसत. त्यांचा आहार अतिशय साधा व सात्विक असे.

टेंबेस्वामीं आपला सर्व प्रवास पायी चालूनच करत असत. अशाप्रकारे चालून संपूर्ण भारतभ्रमण करणारे ते आधुनिक युगातील सत्पुरुष होत. नरसोबाच्या वाडीला सोळावा चातुर्मास केल्यानंतर महाराज दक्षिणेकडे निघाले. ते प्रथम रामेश्वरमला गेले. रामेश्वरम् हे पवित्र ठिकाण सध्याच्या तमिळनाडू या राज्यात आहे. येथूनच भगवान

श्रीरामाने सेतू बांधून लंकेत प्रवेश केला व रावणाचा वध करून सीतामातेची सुटका केली हे आपण रामायणात वाचतो. रामेश्वरम् येथून महाराज तंजावरला गेले. तंजावर हे मराठा राजसत्तेच्या दृष्टीने महत्त्वाचे ठिकाण आहे. येथे छत्रपती शिवाजी महाराजांचे बंधू व्यंकोजी भोसले हे राज्य करत असत. येथील जिंजीच्या किल्ला म्हणजे मराठ्यांचे सत्ताकेंद्र होते. हा किल्ला संरक्षणाच्या दृष्टीने भक्कम असा दुर्ग होता. असो. तर महाराज तंजावरास आले व शके १८२९ म्हणजेच इसवीसन १९०७ मध्ये महाराजांनी आपला सतरावा चातुर्मास येथे कावेरी नदीच्या तटावर केला. कावेरी ही दक्षिण भारतातील एक पवित्र नदी मानली जाते. येथेच टेंबेस्वामींची श्रृंगेरी मठाच्या शंकराचार्यांशी भेट झाली व दोहोंनी धार्मिक बाबतीत चर्चा केली. या ठिकाणी महाराजांनी कृष्णालहरी या ग्रंथावर टीका लिहिण्याचे कार्य केले. महाराजांनी तंजावर येथील चातुर्मासा दरम्यान त्यांच्या श्रीगुरूसंहिता या ग्रंथावर गद्य स्वरूपातील गोषवारा लिहिला. या स्वरूपाच्या लिखाणास वा ग्रंथास चूर्णिका असे म्हणतात. श्रीगुरूसंहिता या मूळ ग्रंथाचे लिखाण देखील टेंबेस्वामींनीच केले होते. महाराजांनी तमिळनाडूतील सत्यमंगल, जंबुकेश्वर, कोटिलिंग आदी पवित्र ठिकाणांना भेटी दिल्या.

दत्तपंथाचे एक महत्त्वाचे वैशिष्ट्य म्हणजे असे म्हटले जाते की, काही मुस्लीम संतदेखील दत्तगुरूंना मानत असत.

– सहा. प्राध्यापक सुभाष गंगाराम शिंदे
उपप्राचार्य व इतिहास विभागप्रमुख
विप्रमंचे जोशी–बेडेकर (स्वायत्त) महाविद्यालय,
ठाणे (पश्चिम) – ४००६०६
भ्रमणध्वनी : ९८२०३२८२२६
Email : subhashinscotland@gmail.com

•••

(पृष्ठ क्र.१९ वरून – **समर्थ सेवाव्रती सुहासजी**)

जवळ आम्ही श्री. राजेश कुलकर्णी (पुन्हा सुहासजींचेच मित्र, म्हणजे सुहासजी आणि राजेशजी हे महाडच्या परांजपे विद्यालयाचे विद्यार्थी) यांच्या 'आकार पॉट आर्ट फॅक्टरी' ला भेट दिली. त्यांचे शोरूम पाहिले. तिथं काही प्रात्यक्षिकं पाहून शेजारच्या उत्सव हॉटेलमध्ये पोटपूजा करून साधारण सहाच्या सुमारास आम्ही ठाण्याला परतलो.

असं म्हणतात की, चेहऱ्याने ओळख निर्माण होते. तसं जावडेकर या आडनावाभोवती सामाजिक आणि राजकीय वलय नक्कीच आहे पण चेहऱ्यापलीकडचा माणूस कळतो तो सहवासाने! या ३६ तासांच्या प्रवासात, सहलीत सुहासजींच्या व्यक्तित्त्वाचे अनेक पैलू आम्ही पाहिले. मुळात त्यांचा वक्तशीरपणा, आरोग्य विषयी जागरूकता, सूर्यनमस्कार आणि व्यायामाचे सातत्य सतत उत्साही आणि कार्यमग्नतेचा वसा! त्यामुळे सत्तरीत प्रवेश करणारे ते ५०शीच्या आसपास आहेत असंच वाटतं..

आणि म्हणूनच शेवटी निरोप घेता घेता मी सुहासजींना एवढेच म्हटलं, 'सुहासजी, समर्थांकडे काय मागणं मागितलं आम्ही सांगू?'

'जसं सत्तरीत तुम्ही पन्नाशीचे वाटता, तसं आम्ही पन्नाशीत तिशीच्या वाटू द्यात आणि तुम्ही नव्वदीत गेला असे वाटू लागले की आम्ही सत्तरीतल्या पन्नाशीच्या वाटू द्यात..'

थोडक्यात; आरोग्याचा आणि सकारात्मकतेचा हा वसा हा वारसा तुमच्याकडून आमच्याकडे संक्रमित व्हावा. हीच समर्थ चरणी प्रार्थना!! अधिक काय बोलू? इथे विरामते.

जय जय रघुवीर समर्थ..

– सौ. साधना जोशी

•••

परिसर वार्ता

- संकलित

सौ. आनंदीबाई जोशी इंग्रजी प्राथमिक विभाग

हिंदी दिवस

'मैं भारत माँ के मस्तक पर सबसे चमकिली बिंदी हूँ, मैं सब की जानी-पहचानी भारत की भाषा हिंदी हूँ।'

भारतीय अधिकृत भाषांपैकी महत्त्वाची असणारी भाषा म्हणजे हिंदी. १४ सप्टेंबर रोजी शाळेत हिंदी दिवस साजरा करण्यात आला.

संपूर्ण परिपाठ हिंदी भाषेत घेण्यात आला. प्रतिज्ञा, संविधान, प्रास्ताविक, प्रार्थना, बातम्या, परिपाठाच्या सूचना सर्व हिंदी भाषेत झाले.

विद्यार्थ्यांनी हिंदी भाषेची माहिती सांगितली. खूप छान कविता सादर केल्या. काही शब्दकोडी विचारण्यात आली. त्यांची उत्तरे देत सर्व विद्यार्थी सहभागी झाले. विद्यार्थ्यांनी खूप मजेशीर विनोद सांगितले. विनोद ऐकताना विद्यार्थ्यांच्या चेहऱ्यावर खळखळून हास्य दिसत होते. हिंदी विषयाच्या शिक्षिकेने एक छान मजेदार गोष्ट सांगितली. विद्यार्थ्यांनी 'लकड़ी की काठी' हे बालगीत सादर केले. अशाप्रकारे हिंदी दिवस खूप आनंदाने साजरा करण्यात आला.

गणेशोत्सव

१४ विद्या आणि ६४ कलांचा अधिपती, लहानांपासून मोठ्यांपर्यंत सगळ्यांचा लाडका गणपती बाप्पा. आमच्या चिमुरड्या गणेशभक्तांनी गणेशोत्सवाचा भरभरून आनंद लुटला. यात विशेष आकर्षण ठरले ते म्हणजे गणेशाच्या वेशभूषेत विराजमान झालेला आणि शाळेत येणाऱ्या सगळ्या चिमुरड्या मुलांना आशीर्वाद देणारा विद्यार्थी.

कार्यक्रमात सहभागी झालेले विद्यार्थी पारंपरिक वेशभूषेत आले होते. विद्यार्थ्यांनी गणपती व शंकर-पार्वतीची एक सुंदर गोष्ट सांगितली, मधुर आवाजात 'माझा बाप्पा किती गोड दिसतो' हे गाणं आणि या गाण्यावर अतिशय सुंदर पियानो वादन करून सादर केले गेले.

'गणपती बाप्पा मोरया' या गजराने संपूर्ण शाळेत पवित्र, मंगलमय वातावरणाची निर्मिती झाली.

IPM परीक्षेचा निकाल

IPM परीक्षेत खालील विद्यार्थ्यांनी उत्तम यश मिळवले आहे. यशस्वी विद्यार्थ्यांचे हार्दिक अभिनंदन!

अनु.क्र.	विद्यार्थ्यांचे नाव	इ.	क्रमांक
१.	विधी विजय उतेकर	३री	११०
२.	विहान वर्धन ताम्हणकर	३री	१७४
३.	काव्या सचिन मिस्त्री	३री	२४६
४.	चिन्मय विनय देशपांडे	४थी	१३८
५.	आर्या अभिजित दाते	४थी	१७१
६.	आनंद निरंजन वैशंपायन	४थी	२०२

आंतरराष्ट्रीय Spell Bee परीक्षेचा निकाल

स्तर पहिला - आंतरशालेय स्तर

Spell Bee परीक्षेचा निकाल जाहीर करताना आम्हाला अत्यंत आनंद होत आहे. विद्यार्थ्यांनी आंतरशालेय स्तरावर उत्तम कामगिरी बजावली आहे. सर्व यशस्वी विद्यार्थ्यांचे हार्दिक अभिनंदन!

दुसऱ्यांच्या गुणाचं कौतुक करायलाही मन मोठं लागतं !

शाळेतील सर्वोत्तम गुण मिळवणारे विद्यार्थी :

	विद्यार्थ्यांची नावे	इयत्ता	प्राप्त गुण
१	कु. शुभा विजय उतेकर	१ली	९६
२	कु. अन्वी अजय गोखले	२री	९४
३	कु. अवनीश तुषार चव्हाण	३री	८४
४	कु. स्पृहा रोहित जोशी	३री	८४
५	कु. स्वानंद स्वप्निल बेलोसे	४थी	९८

※ इयत्तेतील सर्वोत्तम गुण मिळवणारे विद्यार्थी :

	विद्यार्थ्यांची नावे	इयत्ता	प्राप्त गुण
१	कु. ओजस्वी महेश महाडिक	१ली	८८
२	कु. अनन्या म. पाटकर	१ली	८०
३	कु. तेजश्री संतोष सोहनी	१ली	७६
४	कु. आयूर जयवंत औटी	२री	९२
५	कु. सान्वी कार्तिक मूडबिद्री	४थी	९६
६	कु. अद्वैत आकाश वझे	४थी	९४
७	कु. ओजस्वी उदयसिंह जाधव	४थी	८८
८	कु. रेवा सचिन पिंपळे	४थी	८८

जोशी-बेडेकर महाविद्यालय

ऑगस्ट आणि सप्टेंबर महिन्यातील परिसर वार्ता –

- तत्त्वज्ञान विभाग, मानसशास्त्र विभाग आणि कौन्सिलिंग सेल तर्फे ३१ जुलै २०२३ ते ५ सप्टेंबर २०२३ या कालखंडात १६ तासांचा Preliminary Developmental Psychology या विषयाचा अभ्यासवर्ग घेण्यात आला. प्राचार्या डॉ. सुचित्रा नाईक, स. प्रा. वेदवती परांजपे, स. प्रा. सुरभी खरे, स. प्रा. पूर्वी शहा आणि स. प्रा. भक्ती गायकवाड यांनी या अभ्यासवर्गात विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन केले. एकूण ३० विद्यार्थ्यांनी या वर्गात सहभाग घेतला होता.

- Skill Development and Entrepreneurship Cell तर्फे नवीन आणि तरुण उद्योजकांना आपला व्यवसाय महाविद्यालयाच्या परिसरात करून देण्याची संधी उपलब्ध करून देण्यात आली आहे. विद्यार्थी उद्योजक आपली उत्पादने महाविद्यालयातील ठरवून दिलेल्या जागेत २०० रुपये प्रती दिन भाडे भरून विक्रीसाठी ठेवू शकतात. विद्यार्थ्यांकडून या योजनेस प्रचंड प्रतिसाद मिळतो आहे.

- वूमन डेव्हलपमेंट सेल तर्फे ८ सप्टेंबर २०२३ रोजी महाविद्यालयातील विद्यार्थीनींसाठी 'मासिक पाळीतील स्वच्छता' या विषयावर एक सत्र आयोजित करण्यात आले होते. ब्रँडटच ऑर्गनायझेशनच्या श्रीमती अवनी सोमैया ह्या प्रमुख वक्त्या म्हणून कार्यक्रमास उपस्थित होत्या. आपल्या भाषणात त्यांनी मासिक पाळी दरम्यानच्या स्वच्छतेविषयी मार्गदर्शन तर केलेच, पण त्या बरोबरीनेच वैयक्तिक स्वच्छतेचे मानसिक आणि शारीरिक स्वास्थ्यावर होत असलेल्या चांगल्या परिणामांविषयी देखील भाष्य केले. एकूण १३० विद्यार्थी आणि विद्यार्थिनी या कार्यक्रमास उपस्थित होते.

- IQAC कमिटी तर्फे ९ सप्टेंबर २०२३ रोजी Acadamic audit विषयी माहिती देणारा कार्यक्रम आयोजित करण्यात आला होता. डॉ. अयुब शेख हे या कार्यक्रमासाठी प्रमुख वक्ते म्हणून आमंत्रित करण्यात आले होते आणि त्यांनी ऑनलाईन माध्यमातून Acadamic audit करण्याच्या पद्धती विषयी सखोल माहिती उपस्थितांना दिली. डॉ. अयुब शेख यांनी उपस्थितांनी विचारलेल्या शंकांची सविस्तर उत्तरे देऊन अनेक गोष्टी स्पष्ट केल्या.

- विवेकानंद स्टडी सर्कल आणि एन एस एस तर्फे ११ सप्टेंबर २०२३ रोजी महाविद्यालयात युनिव्हर्सल ब्रदरहूड डे साजरा करण्यात आला. या प्रसंगी डॉ. मीनल सराफ आणि सौ. सीमा नित्सुरे यांना आमंत्रित करण्यात आले होते. ११ सप्टेंबर १८८३ रोजी स्वामी

विवेकानंद यांनी शिकागो येथे केलेले भाषण आणि विवेकानंदांच्या आयुष्यातील घटना याविषयी एक चित्रफीत दाखवण्यात आली आणि त्यानंतर विद्यार्थ्यांशी प्रमुख वक्त्यांनी संवाद साधला.

- दिनांक १३ सप्टेंबर २०२३ रोजी कात्यायन सभागृहात जोशी बेडेकर महाविद्यालयाच्या ग्रीन क्लबचा उद्‌घाटन सोहळा संपन्न झाला. जोशी बेडेकर महाविद्यालयाच्या प्राचार्या डॉ. सुचित्रा नाईक या सोहळ्यात प्रमुख अतिथी म्हणून, तसेच महाविद्यालयाचे उपप्राचार्य डॉ. महेश पाटील आणि डॉ. विनोद चांदवानी हे मार्गदर्शक म्हणून उपस्थित होते. ग्रीन क्लबच्या वर्षभरातील धोरणांविषयी त्याचप्रमाणे विविध कार्यक्रमांविषयी विद्यार्थ्यांना डॉ. महेश पाटील आणि डॉ. विनोद चांदवानी यांनी मार्गदर्शन केले. एकूण २८२ विद्यार्थी आणि ग्रीन क्लबचे १८ स्वयंसेवक देखील कार्यक्रमास हजर होते. ग्रीन क्लबचे उद्‌घाटन युनिसेफ, महाराष्ट्र सरकार आणि ACQUADAM पुणे यांच्या साहाय्याने करण्यात आले.

- चेंदणी कोळीवाड्यातील तलाव परिसरात जोशी बेडेकर महाविद्यालयाच्या NSS तर्फे १६ सप्टेंबर २०२३ रोजी साफसफाई मोहीम आयोजित करण्यात आली होती. या परिसरातील रहिवाशांमधे स्वच्छता आणि आरोग्य या विषयी जागृती निर्माण करणे हे मुख्य उद्दिष्ट डोळ्यांसमोर ठेवून हा उपक्रम आयोजित करण्यात आला होता. एकूण ३८ स्वयंसेवक आणि २ शिक्षकांनी यात सहभाग नोंदवला.

- जोशी बेडेकर महाविद्यालयाच्या NSS विभागातर्फे १४ सप्टेंबर २०२३ रोजी 'अँटी रॅगिंग' या विषयावर 'पोस्टर मेकिंग स्पर्धा' आयोजित करण्यात आली होती. विद्यार्थ्यांमध्ये रॅगिंगमुळे होऊ शकणारे शारीरिक आणि मानसिक परिणाम याविषयी जागृती निर्माण करणे आणि एकमेकांविषयी आदर बाळगण्याचे संस्कार विद्यार्थ्यांवर व्हावेत ही या उपक्रमाची मुख्य उद्दिष्टे होती. एकूण २७ विद्यार्थी आणि २ शिक्षक यात सहभागी झाले होते.

- N.S.S. and Nature Club ने १६-९-२३ रोजी पोस्टर मेकिंग स्पर्धा आयोजित केली होती. या स्पर्धेत विद्यार्थी मोठ्या संख्येने सहभागी झाले होते. या स्पर्धेत विद्यार्थ्यांनी सिंगल युज प्लास्टिकचे पोस्टर बनवून जनजागृतीचे संदेश दिले. तयार केलेले पोस्टर १७-९-२३ च्या TMC च्या 'टाकाऊ पासून टिकाऊ' या कार्यक्रमात प्रदर्शित केले.

- पालक-शिक्षक सभा - इयत्ता अकरावीच्या कला व वाणिज्य विद्यार्थ्यांच्या पालकांची सभा १६-९-२३ रोजी घेण्यात आली. पालक मोठ्या संख्येने उपस्थित होते. सदर सभेला प्राचार्या डॉ. नाईक मॅडम, उपप्राचार्या कोरे मॅडम, पर्यवेक्षिका पुरंदरे मॅडम यांनी मार्गदर्शन केले. स्पोर्ट्स अकॅडमी प्रशिक्षक श्री. मुकुल कुलकर्णी यांनी मार्गदर्शन केले.

- N.S.S. and Nature Club:- तर्फे १३-१५ जुलै मुलींसाठी - 'स्वसंरक्षणाचे धडे' - हे शिबिर आयोजित केले. १२० मुली सहभागी झाल्या. प्रमाणपत्रं दिली.

- स्वातंत्र्याचा अमृत महोत्सव सांगता सोहळ्यात- **'माझी माती माझा देश'** - या अभियानांतर्गत २०० विद्यार्थी सहभागी झाले. कॉलेजच्या परिसरात वृक्षारोपण केले. सोबती संस्था या दिव्यांगांनी बनविलेल्या राख्यांची विक्री विद्यार्थ्यांनी केली. ड्रॉईंग पेंटिंग स्पर्धा आयोजित करण्यात आली. G -२० निसर्ग आणि वन्यजीव हे विषय देण्यात आले होते. ३० सहभागी विद्यार्थी सहभागी झाले.

- २५ ऑगस्टला रक्षाबंधनाच्या निमित्ताने 'राखी बनवणे' या स्पर्धेत ४० सहभागी विद्यार्थी झाले.

माणूस म्हणजे गुण व दोष यांचे मिश्रण आहे.

● जोशी - बेडेकर कनिष्ठ महाविद्यालय समुपदेशन कक्षातर्फे - कृतज्ञता व्यक्त करणे - या स्पर्धेत २२ विद्यार्थी व २ शिक्षकांनी भाग घेतला.. शिक्षकदिनाच्या दिवशी त्यांना प्रमाणपत्र देऊन गौरविण्यात आले. सहभागी स्पर्धकांना प्रमाणपत्र देण्यात आले....

● जोशी - बेडेकर कला - वाणिज्य स्वायत्त महाविद्यालयातील स्टाफ अ‍ॅकॅडमीतर्फे कात्यायन सभागृहात आयोजित केलेल्या प्राचार्या डॉ. सुचित्रा नाईक यांच्या; 'रे मना' या पुस्तकाचे प्रकाशन शनिवार, दिनांक १९ ऑगस्ट २०२३ रोजी पार पडले. यावेळी व्यासपीठावर प्रमुख पाहुणे मानसोपचार तज्ज्ञ डॉ. शैलेश उमाटे, प्राचार्या डॉ. सुचित्रा नाईक, डॉ. संतोष राणे, डॉ. विमुक्ता राजे इत्यादी मान्यवर उपस्थित होते.

'माझे वडील डॉक्टर होते. त्यावेळी अनेक पेशन्ट बाबांकडे यायचे. आजारा व्यतिरिक्त अनेक गप्पा व्हायच्या. अनेक गोष्टींवर त्यावेळी डॉक्टरांचा सल्ला घेतला जायचा. सतत संवाद सुरू असायचा. मी डॉक्टर झाल्यावर सुद्धा अनेक कुटुंबे फॅमिली डॉक्टर म्हणून आमच्याशी जोडलेली होती. पण प्रवाहाच्या चक्रात फॅमिली डॉक्टर ही संकल्पना नाहीशी झाली. त्यामुळे संवाद थांबला. हा संवाद सुरू करण्याचे सामर्थ्य प्राचार्या डॉ. सुचित्रा नाईक यांचे 'रे मना' हे पुस्तक यशस्वीपणे करेल' असा विश्वास यावेळी बोलताना विद्या प्रसारक मंडळाचे अध्यक्ष डॉ.विजय बेडेकर यांनी व्यक्त केला. मानसिक आरोग्यासाठी संवाद फार महत्त्वाचा आहे. आपल्या महाविद्यालयातून हा संवाद उत्तमरित्या साधला जात असल्याबद्दल त्यांनी समाधान व्यक्त केले.

यावेळी प्रमुख पाहुणे म्हणून उपस्थित असलेले मानोपसचार तज्ज्ञ डॉ. शैलेश उमाटे म्हणाले, 'प्रत्येकाने आवर्जून वाचावे असे हे पुस्तक असून समुपदेशनाच्या अनेक गोष्टी या पुस्तकात आलेल्या आहेत. तरुणाईचे मन जाणून घेण्याचा प्रयत्न डॉ. सुचित्रा नाईक यांनी केला आहे. त्यामध्ये त्या पूर्णपणे यशस्वी झालेल्या आहेत. मानसिक आजार बरे करण्यासाठी नुसती ट्रीटमेंट करून उपयोगाचे नाही तर सुदृढ मन, निरोगी मन कसे निर्माण करता येऊ शकते याची 'संवादी पाऊलवाट' या पुस्तकात आहे. विद्यार्थ्यांच्या भाषेत त्यांना समजून घेणारे हे पुस्तक प्रत्येक विद्यार्थ्यांबरोबरच पालक आणि शिक्षकांनी वाचण्याची गरज असल्याचे त्यांनी सांगितले. माझे कुणीतरी ऐकून घेईल, मला योग्य रस्ता दाखवेल, हा विश्वास समुपदेशन करताना अतिशय महत्त्वाचा असून यामधूनच संवादाची सुरुवात होते.' असे सांगून प्राचार्या लेखिका डॉ. सुचित्रा नाईक म्हणाल्या, 'संत साहित्यामध्ये अनेक ठिकाणी मनाचा विचार मांडलेला दिसतो. संत एकनाथांच्या भारुडामध्ये मानवी मनाचा विचार मांडलेला आहे. अनेक विद्यार्थ्यांशी बोलताना त्यांच्या मनातील अनेक आंदोलने समजून घेता आली. त्याला योग्य दिशा देता आली. याचे श्रेय आपल्या महाविद्यालयाला आहे. या प्रवासातच 'रे मना' या पुस्तकाची संकल्पना सुचली. सभोवतालच्या भौतिक परिस्थितीचा विचार करताना मानवी मनाचाही आपण अतिशय गांभीर्याने विचार करायला हवा. प्रज्ञा परिसरसाठी आपल्या महाविद्यालयाची निवड झाली हा आपल्या दृष्टीने अभिमानास्पद टप्पा आहे.' यावेळी डॉ.विमुक्ता राजे, प्रा.वेदवती परांजपे, शारदा प्रकाशनचे डॉ.संतोष राणे यांचीही भाषणे झाली. यावेळी स्टाफ अकॅडमीतर्फे कनिष्ठ महाविद्यालयाच्या उपप्राचार्या छाया कोरे, पर्यवेक्षिका प्रा.अंजली पुरंदरे, प्रा.अदिती पाटगांवकर, डॉ.विनोद चांदवानी, चित्रकार सतीश खोत यांचाही पुष्प देऊन सन्मान करण्यात आला. प्रा.रुपेश महाडिक यांनी सूत्रसंचालन केले, तर प्रा.राजश्री जाधव यांनी आभार मानले. यावेळी अनेक प्राध्यापक, विद्यार्थी उपस्थित होते.

• विप्रमंच्या के. ग. जोशी कला आणि ना. गो. बेडेकर वाणिज्य स्वायत्त महाविद्यालयातील पत्रकारिता आणि जनसंज्ञापन विभागातर्फे द्वितीय वर्षातील विद्यार्थ्यांनी प्राध्यापिका डॉ. विमुक्ता राजे यांच्या मार्गदर्शनाखाली सोमवार, दिनांक ३ जुलै २०२३ रोजी गुरूपौर्णिमेच्या कार्यक्रमाचे आयोजन करण्यात आले होते. यावर्षी गुरूपौर्णिमेच्या कार्यक्रमाची थीम 'ग्रंथ हेच गुरू' ही निवडण्यात आली होती. या अनुषंगाने श्रीमद् भगवद् गीता, श्यामची आई, नटसम्राट, हसवणूक, नवी स्त्री, अग्नीपंख आणि कोसला या पुस्तकांविषयी विद्यार्थी बोलले. प्रा. डॉ. विमुक्त राजे यांनी समर्थ रामदास यांच्या मनाचे श्लोक या पुस्तकाविषयी माहिती देत त्या पुस्तकास गुरू मानतात हे सांगितले. तसेच विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन केले व पुढील वाटचालीसाठी आशीर्वाद दिले. महाविद्यालयाचे उपप्राचार्य आणि समन्वयक डॉ. महेश पाटील ह्यांनी सुद्धा त्यांचे मौल्यवान मार्गदर्शन विद्यार्थ्यांना देऊन त्यांचे कौतुक केले. त्या नंतर प्रा.मानसी जंगम ह्यांनी त्यांचे थीम आणि गुरू पौर्णिमेविषयीचे मत व्यक्त केले व विद्यार्थ्यांना शुभेच्छा दिल्या.

• दिग्पाल लांजेकर दिग्दर्शित शिवअष्टकातील सुभेदार या चित्रपटाचे फिल्म प्रमोशन शनिवार, दिनांक १२ ऑगस्ट २०२३ रोजी कात्यायन सभागृहात झाले. 'जनसंपर्क' या विषया अंतर्गत या चित्रपटाच्या प्रमोशनचे आयोजन करण्यात आले होते. याप्रसंगी अजय पूरकर, विराजस कुलकर्णी हे अभिनेते, तसेच इतर टीम उपस्थित होती.

• स्वातंत्र्यदिन सप्ताहानिमित्त; 'माझी माती माझा देश' कार्यक्रमानिमित्त विभागातील प्राध्यापकांनी विद्यार्थ्यांना मातीचे विविध प्रकार, त्यात लागवड होणारी फळझाडे-फुलझाडे यांची माहिती दिली. तसेच महाविद्यालयाच्या प्रांगणातील मातीचे नमुने दाखविले.

• स्वच्छता अभियान मोहीम १४ ऑगस्ट २०२३ रोजी राबविली गेली. यात एकूण ३७ विद्यार्थी आणि विद्यार्थिनी आणि दोन प्राध्यापिका सहभागी झाल्या होत्या.

• जोशी-बेडेकर स्वायत्त महाविद्यालयात राष्ट्रीय खेळ दिवस साजरा - जीवनामध्ये खेळाला अनन्यसाधारण महत्त्व असून प्रत्येक दिवस राष्ट्रीय खेळ दिवस म्हणून साजरा करावा आणि आपले आयुष्य सुदृढ व निरोगी ठेवावे, असे प्रतिपादन जोशी-बेडेकर स्वायत्त महाविद्यालयाच्या उपप्राचार्या डॉ. प्रियंवदा टोकेकर यांनी राष्ट्रीय खेळ दिनाच्या कार्यक्रमात केले. विद्या प्रसारक मंडळाचे कार्याध्यक्ष डॉ. विजय बेडेकर यांच्या प्रेरणेने, आंतरराष्ट्रीय मॅरेथॉन धावपटू आणि विद्या प्रसारक मंडळाचे सदस्य डॉ. महेश बेडेकर आणि प्राचार्या डॉ. सुचित्रा नाईक यांच्या मार्गदर्शनाखाली सदरचा कार्यक्रम महाविद्यालयीन विद्यार्थ्यांसाठी हॉकीपटू मेजर ध्यानचंद यांच्या जयंतीनिमित्त राष्ट्रीय खेळ दिवशी महाविद्यालयात आयोजित करण्यात आला. या कार्यक्रमाच्या अध्यक्षस्थानी उपप्राचार्या डॉ. प्रियंवदा टोकेकर होत्या. तसेच प्रमुख पाहणे म्हणून महाविद्यालयाचे ग्रंथपाल आणि सायकलपटू प्रा. नारायण बारसे उपस्थित होते. प्रा. बारसे यांनी आपल्या भाषणातून खेळाचे महत्त्व विद्यार्थ्यांना पटवून दिले.

• तसेच हॉकीचे जादूगार मेजर ध्यानचंद यांच्या जीवनातील प्रेरणादायी अशा महत्त्वाच्या प्रसंगांवर प्रकाश टाकून ध्यानचंद यांनी हॉकीच्या माध्यमातून भारताला कसा नावलौकिक मिळवून दिला हे अधोरेखित केले.

या निमित्ताने उपप्राचार्या डॉ. प्रियंवदा टोकेकर, प्रा. नारायण बारसे, उपप्राचार्य डॉ. महेश पाटील, जिमखाना समिती प्रमुख डॉ. प्रमोद खराटे, क्रीडा शिक्षिका प्रा.रोहिणी डोंबे, बुद्धीबळ प्रशिक्षक प्रा. यतीन पंडित हे

मंचावर उपस्थित होते. कार्यक्रमाच्या स्वागताचे भाषण डॉ. प्रमोद खराटे यांनी केले. नंतर महाविद्यालयाची आंतरराष्ट्रीय खेळाडू कु. दिव्याक्षी म्हात्रे हिने स्पर्धकांना फिट इंडियाची प्रतिज्ञा दिली. राष्ट्रीय खेळ दिनाच्या निमित्ताने महाविद्यालयीन विद्यार्थ्यांसाठी बुद्धिबळाच्या स्पर्धा आयोजित करण्यात आल्या. तसेच विजयी संघाला मेजर ध्यानचंद यांच्या नावाने चषक, तसेच प्रशतीपत्रक देऊन उपप्राचार्या यांच्या हस्ते गौरविण्यात आले.

महाविद्यालयाच्या जिमखान्यात पार पडलेल्या या कार्यक्रमात विद्यार्थी आणि प्राध्यापक मिळून शंभर जणांनी उत्स्फूर्त सहभाग नोंदविला. कार्यक्रमाच्या यशस्वीतेसाठी विद्यार्थी, तसेच प्राध्यापक यांचा मोलाचा हातभार लाभला. याप्रसंगी डॉ. प्रकाश जंगले, प्रा. मोहिनी कुलकर्णी, प्रा. हेमंत मिराशी, प्रा. रोहिदास वाजे, प्रा. विकांत सनये, डॉ. मिलिंद तलवारे, तसेच श्री.राकेश बाईंग, श्री.विजय पाटील, श्री.विक्रांत निगडे, तसेच दुर्वेश तानपुरे आदी उपस्थित होते. कार्यक्रमाचे सुंदर सूत्रसंचालन प्रा. रक्षा पाटोळे यांनी केले.

महाविद्यालयाच्या NSS युनिट तर्फे विविध कार्यक्रमांचे आयोजन करण्यात आले होते.

- स्वच्छता अभियान
- 'पोस्टर तयार करा' स्पर्धा विषय :-अँन्टीरॅगिंग

- संस्कृत विभाग आणि इतिहास विभाग यांच्या समन्वयाने संस्कृत सप्ताह आणि संस्कृत दिवसाचे आयोजन करण्यात आले. सप्ताहात विविध स्पर्धांचे आयोजन करण्यात आले होते. सुभाषित पठण, चित्रकला, स्मरण क्रीडा, पाक कला स्पर्धा इत्यादी. तसेच संस्कृत दिनाच्या निमित्ताने विद्यार्थ्यांनी गीत गायन, नृत्य, नाटक आदी कार्यक्रम संस्कृत मधून सादर केले.

- महाविद्यालयाच्या विना अनुदानित विभागातर्फे क्रीसलीस या आंतर महाविद्यालयीन वार्षिक महोत्सवाचे आयोजन करण्यात आले होते. यात विविध प्रसिद्ध क्षेत्रांतील अनेक मान्यवर व्यक्तींची उपस्थिती, तसेच मार्गदर्शन या महोत्सवास लाभले. जवळपास ७०० विद्यार्थी या महोत्सवात सहभागी झाले होते. प्रा. झरणा तोलानी आणि प्रा. मानसी जंगम यांनी संपूर्ण कार्यक्रमाची धुरा सांभाळली.

- हिंदी विभागातर्फे हिंदी पखवाडा आणि हिंदी दिवस साजरा करण्यात आला. यात कथाकथन स्पर्धेचे, तसेच स्वरचित काव्य पठण स्पर्धेचे आयोजन करण्यात आले होते. हिंदी दिवसाचे औचित्य साधून मुन्शी प्रेमचंद यांच्या आप बीती आणि बडे भाईसाहाब - नाटक सादर करण्यात आले.

NSS विभागातर्फे स्वच्छता अभियानात सहभाग :

जोशी बेडेकर महाविद्यालयाच्या NSS विभागातील विद्यार्थ्यांनी १६ सप्टेंबर २०२३ रोजी चेंदणी कोळीवाडा येथील खाडी पात्रात राबविण्यात आलेल्या स्वच्छता अभियानात ३८ विद्यार्थ्यांनी सहभाग नोंदवला. स्वच्छता आणि आरोग्याचे महत्त्व या उद्देशाने सदर अभियानाचे आयोजन करण्यात आले होते, जेथे ठाण्यातील अनेक नामांकित महाविद्यालयांनी सहभाग घेतला होता.

विद्यार्थी केंद्रित उपक्रमातील सहभागातून विद्यार्थ्यांचे शिक्षण..

जोशी-बेडेकर महाविद्यालयाच्या वाणिज्य विभागातर्फे विद्यार्थी केंद्रित उपक्रमातील सहभागातून

विद्यार्थ्यांचे शिक्षण अंतर्गत CSP मॉडेल प्रदर्शन उपक्रमाचे आयोजन दि.१६ सप्टेंबर २०२३ रोजी करण्यात आले होते. द्वितीय वर्ष वाणिज्य शाखेतील विद्यार्थ्यांनी कंपनी सेक्रेटरीयल प्रॅक्टिस या विषयातील विविध विषय मॉडेल्सच्या रूपात दाखवले होते. सदर प्रदर्शनाला ८० विद्यार्थ्यांनी भेट दिली. या प्रदर्शनासाठी प्रमुख अतिथी म्हणून प्राचार्या डॉ.सुचित्रा नाईक उपस्थित होत्या. सदर प्रदर्शनाची जबाबदारी डॉ.अर्चना प्रभुदेसाई, प्रा.रोहित बापट, प्रा.जियाना एन. हरचंदानी यांनी पार पाडली. विभागप्रमुख डॉ. राणी अग्निहोत्री यांनी मार्गदर्शन केले.

दि. १६ सप्टेंबर २०२३ रोजी जोशी बेडेकर महाविद्यालयाच्या सेल्फ फायनान्स विभागातर्फे क्रिसलीस २०२३ संपन्न.

दि.१६ सप्टेंबर २०२३ रोजी जोशी बेडेकर महाविद्यालयाच्या सेल्फ फायनान्स विभागातर्फे क्रिसलीस २०२३ संपन्न झाला. सदर आंतरमहाविद्यालयीन कार्यक्रमात अनेक प्रसिद्ध वक्त्यांची विविध विषयांवरील सत्र, स्वच्छता मोहीम विविध आंतर महाविद्यालयीन स्पर्धा आयोजन करण्यात आले होते. सदर कार्यक्रमासाठी प्रमुख पाहुणे म्हणून श्री. कल्याण गुल्लापली - (रीडिस्कव्हरिंग भारताचे संस्थापक)

श्री. निखिल बल्लाळ- (मीडिया प्रतिनिधी- ठाणे वैभव)

श्री. राहुल सावंत - (संस्थापक ताम्र-कास्य)

कु. पायल नादुरकर - (ई-कचरा उद्योजक)

श्री. सनी पावसकर, प्रतीक वालावलकर - (पर्यावरणवादी) उपस्थित होते. या निमित्ताने घेण्यात आलेल्या विविध स्पर्धांमध्ये ४५ महाविद्यालयातील ६४० विद्यार्थ्यांनी सहभाग नोंदवला. सोबतच महाविद्यालयातील २०० विद्यार्थी स्वयंसेवक म्हणून कार्यरत होते. त्यासोबतच ३५ प्राध्यापकांनी सहभाग घेतला. फिरता चषक आर.ए. पोतदार महाविद्यालय, माटुंगा यांनी पटकावला. क्रिसलीस २०२३ समन्वयक म्हणून डॉ. झरना तोलानी, तर सहाय्यक समन्वयक म्हणून प्रा.मानसी जंगम यांनी काम पाहिले.

पर्यावरण अभ्यासक्रम अंतर्गत विद्यार्थी अनुभवात्मक शिक्षण प्रदान.

जोशी बेडेकर महाविद्यालयाच्या वाणिज्य शाखेच्या अकाउंटिंग आणि फायनान्स विभागाने प्रथम वर्ष विद्यार्थ्यांना पर्यावरण अभ्यासक्रमाअंतर्गत विद्यार्थ्यांना अनुभवात्मक शिक्षण प्राप्त व्हावे या उद्देशाने दि.२५ सप्टेंबर २३ आणि २६ सप्टेंबर २०२३ रोजी महाविद्यालय परिसरातील पर्यावरणाच्या समस्येचे निरीक्षण केले, तसेच कॉलेज परिसरातील बायोकंपोस्ट, वॉटर हार्वेस्टिंग पद्धत यांचे निरीक्षण केले. या उपक्रमात एकूण १४९ विद्यार्थ्यांनी सहभाग नोंदविला. प्रा. सुदाम अहिरराव यांनी सदर उपक्रम राबवला.

जोशी बेडेकर महाविद्यालयाच्या NSS विभागातर्फे २५ सप्टेंबर २३ ते ०२ ऑक्टोबर २०२३ दरम्यान विविध उपक्रमांचे आयोजन.

जोशी बेडेकर महाविद्यालयाच्या NSS विभागातर्फे २५ सप्टेंबर २३ ते ०२ ऑक्टोबर २०२३ दरम्यान विविध NSS दिन, गणपती विसर्जन, मेरी माती मेरा देश उत्सव,ध्येय निश्चिती, आत्मविश्वास आणि मनावर नियंत्रण, एकाग्रता या विषयावरील सत्र, सामाजिक कार्यातील करिअर या विषयावरील सत्र, व्यसनमुक्ती जागृती रॅली (कॉलेज ते चेंदणी बस स्टॉप), प्लास्टिक विरोधी जनजागृती (जवळच्या दुकानांमध्ये १२० कापडी पिशव्यांचे वितरण, मुंबई विद्यापीठ, ठाणे सब कॅम्पसमध्ये ३ तास श्रमदान, दत्तक गाव, उंबरमाळी येथील शाळेत स्वच्छता मोहीम, रहिवाशांना १२० कापडी पिशव्यांचे वाटप, दत्तक गाव उंबरमाळी येथे NSS स्वयंसेवकांचे 'स्वच्छ भारत' या विषयावर पथनाट्य, महात्मा गांधी जयंतीनिमित्त गेटवे ऑफ इंडिया येथे भजनसंध्या कार्यक्रमात सहभाग अशा विविध उपक्रमांचे आयोजन करण्यात आले होते. डॉ. शिरीष लिमये (पुणे सिम्बायोसिस कॉलेजचे माजी प्राध्यापक), श्री. सचिन कदम (ब्राइट फ्युचर, ठाणे येथील एचआर मॅनेजर) यांचे तज्ज्ञ मार्गदर्शक म्हणून मार्गदर्शन झाले.

ओरिएंटल इन्स्टिट्यूट अभ्यासकेंद्राला भेट

भारतीय ज्ञान प्रणाली समजून घेण्याच्या उद्देशाने जोशी बेडेकर महाविद्यालयाच्या वाणिज्य शाखेच्या अकाउंटिंग आणि फायनान्स विभागाने दि.२६ सप्टेंबर २०२३ रोजी ओरिएंटल इन्स्टिट्यूट अभ्यासकेंद्राला भेट दिली. रुपाली प्रधान यांनी यावेळी वक्ता म्हणून मार्गदर्शन केले.

नवीन शैक्षणिक धोरण-२०२० नुसार भारतीय ज्ञान प्रणाली विषय समाविष्ट करण्यात आला आहे. ज्ञानाची अखंड परंपरा आणि अद्वितीय अनुभव प्रदान करून प्रणालीच्या प्राचीन ज्ञानातून ज्ञान मिळवणे हा या भेटीचा मुख्य उद्देश होता. ३० विद्यार्थी सदर भेटीत सहभागी झाले, या उपक्रमाची जबाबदारी डॉ.विनोद चांदवानी यांनी पार पाडली.

संशोधन पद्धती या विषयावर पदवी आणि पदव्युत्तर विद्यार्थ्यांसाठी अर्धा दिवस कार्यशाळा/ तज्ज्ञ व्याख्यान आयोजन.

जोशी बेडेकर महाविद्यालयाच्या इंग्रजी विभागातर्फे मंगळवार, २६ सप्टेंबर २०२३ रोजी संशोधन पद्धती या विषयावर पदवी आणि पदव्युत्तर विद्यार्थ्यांसाठी अर्धा दिवस कार्यशाळा/ तज्ज्ञ व्याख्यान आयोजन करण्यात आले होते. या कार्यशाळेला डॉ. क्रांती डोईबळे (इंग्रजी विभाग, आर.डी. नॅशनल कॉलेज, वांद्रे) यांनी मार्गदर्शन केले. विद्यार्थ्यांना संशोधनाची संकल्पना, संशोधन पद्धती आणि भाषा आणि साहित्यातील संशोधनातील अलीकडील ट्रेंड आणि शैक्षणिक संशोधनाबाबत परिचित करणे या उद्देशाने सदर कार्यशाळेचे आयोजन करण्यात आले होते.

यावेळी ४७ विद्यार्थ्यांनी सहभाग नोंदवला. या कार्यशाळेला ४ प्राध्यापक उपस्थित होते. विद्यार्थ्यांना संशोधनाची संकल्पना, संशोधन पद्धती आणि भाषा आणि साहित्यातील संशोधनातील अलीकडील ट्रेंड आणि शैक्षणिक संशोधनाच्या अधिवेशनांसह परिचित करणे.

द्वितीय वर्ष BAMMC इंग्रजी, मराठी माध्यम विद्यार्थ्यां–साठी इलेक्ट्रॉनिक मीडिया आणि फिल्म कम्युनिकेशन विषयासाठी तज्ज्ञ–मार्गदर्शक व्याख्यानाचे आयोजन

जोशी – बेडेकर महाविद्यालयाच्या BAMMC इंग्रजी – मराठी माध्यम विभागासाठी दि.२७ सप्टेंबर २०२३ रोजी तज्ज्ञ मार्गदर्शक व्याख्यानाचे आयोजन करण्यात आले होते. तज्ज्ञ मार्गदर्शक म्हणून सुखदा हराळकर यांनी मार्गदर्शन केले.

विद्यार्थ्यांना स्क्रीन प्ले, शॉट डिव्हिजन आणि फिल्म आणि टीव्ही कंटेंटमधील तांत्रिकता समजून घेणे. संपूर्ण टीव्ही आणि चित्रपट निर्मितीमध्ये प्री–प्रॉडक्शन स्टेजबद्दल अंतर्दृष्टी देण्यासाठी सदर व्याख्यान आयोजित करण्यात आले होते. या व्याख्यानाला ६३ विद्यार्थी आणि १ प्राध्यापक उपस्थित होते. उपप्राचार्य डॉ.महेश पाटील, आणि प्रा.इशिता प्रधान यांनी सदर व्याख्यानाचे आयोजन केले होते.

'अतुल्य समावेशक सेलचा' प्रथम वर्धापन दिन साजरा

दि. २७ सप्टेंबर २०२३ रोजी जोशी – बेडेकर महाविद्यालयाच्या 'अतुल्य समावेशक सेलचा' प्रथम वर्धापन दिन साजरा करण्यात आला, यावेळी प्राचार्या डॉ.सुचित्रा नाईक प्रमुख अतिथी म्हणून उपस्थित होत्या. त्यांनी उपस्थितांना प्रेरणादायी कथा सांगून विद्यार्थ्यांना आशीर्वाद देत, मार्गदर्शन केले. कार्यक्रमात काव्यवाचन, खेळ घेण्यात आले, या कार्यक्रमाला १५ विद्यार्थी, १० लेखन मदतनीस, २ पालक असे एकूण २७ जण उपस्थित होते, त्यासोबतच ३ प्राध्यापक उपस्थित होते. प्राचार्या सुचित्रा नाईक यांकडून उपस्थितांसाठी अल्पोपाहाराची व्यवस्था करण्यात आली होती.

जागतिक पर्यटन दिन साजरा.....

विद्यार्थी केंद्रित प्रत्यक्ष सहभागातून शिक्षण संकल्पने अंतर्गत जोशी बेडेकर महाविद्यालयाच्या एम.कॉम बिझनेस मॅनेजमेंट विभागातर्फे जागतिक पर्यटन दिन दि.२७ सप्टेंबर २०२३ रोजी साजरा करण्यात आला. आपल्या देशात, तसेच जगाच्या विविध भागांमध्ये शाश्वत पर्यटन कसे राबवले जाते याची विद्यार्थ्यांना कल्पना दिली. एम.कॉम. प्रथम बिझनेस मॅनेजमेंट विभागातील २४ विद्यार्थी आणि ०२ प्राध्यापक या कार्यक्रमात सहभागी झाले.

विद्यार्थी केंद्रित प्रत्यक्ष सहभागतून शिक्षण अंतर्गत CS उदयोन्मुख करीयरच्या संधी विषयावर परिसंवादाचे आयोजन

जोशी बेडेकर महाविद्यालयाच्या वाणिज्य विभाग आणि B.Voc विभाग (विक्री आणि विपणन व्यवस्थापन) आणि ICSI, ठाणे यांच्या संयुक्त विद्यमाने शनिवार, दि.३० सप्टेंबर २०२३ रोजी 'CS- उदयोन्मुख करीयरच्या संधी' विषयावर परिसंवादाचे आयोजन करण्यात आले होते. CS- यतिन पंडित यांनी या परिसंवादात मार्गदर्शन केले. B.com आणि B.Voc च्या विद्यार्थ्यांना कंपनी सेक्रेटरी कोर्स, त्याची परीक्षा पॅटर्न आणि संबंधित मार्गदर्शन, तसेच कंपनी सेक्रेटरीसाठी भविष्यातील संधी याबद्दल मार्गदर्शन करण्यात आले. या परिसंवादाला १६८ विद्यार्थी व ४ प्राध्यापक उपस्थित होते.

संशोधन प्रकल्पाच्या अनुषंगाने अहमदनगरच्या अकोले तालुक्यातील पट्टा किल्ल्याला भेट.

जोशी बेडेकर महाविद्यालयाच्या भूगोल विभागातर्फे

संशोधन प्रकल्पाच्या अनुषंगाने अहमदनगरच्या अकोले तालुक्यातील पट्टा किल्ल्याला दि.१ ते २ ऑक्टोबर २०२३ रोजी भेट देण्यात आली. पट्टा विभागातील भाताच्या जातींचा अभ्यास, पट्टा प्रदेशाच्या पठारावरील जंगली फुले पर्यावरणशास्त्र. पट्टा क्षेत्रातील पर्यटन विकासाची संभाव्य आव्हाने या विषयासंदर्भातील माहिती संकलित करण्याच्या उद्देशाने सदर भेटीचे आयोजन करण्यात आले होते. ३ विद्यार्थी व १ प्राध्यापक यांनी सदर ठिकाणी भेट दिली.

NSS आणि NCC विभागातर्फे रक्तदान शिबिराचे आयोजन :

जोशी बेडेकर महाविद्यालयाच्या एनएसएस युनिट, एनसीसी आर्मी गर्ल्स आणि एनसीसी नेव्हल युनिट व सिव्हील हॉस्पिटल ठाणे यांच्या संयुक्त विद्यमाने दि. ४ ऑक्टोबर २०२३ रोजी रक्तदान शिबिराचे आयोजन करण्यात आले होते. यावेळी ६० युनिट रक्त जमा करण्यात आले. या उपक्रमाच्यावेळी NSS युनिट ३१, NCC नौदल मुले ४, NCC आर्मी मुली ४ असे विद्यार्थी स्वयंसेवक म्हणून उपस्थित होते.

विद्यार्थी केंद्रित प्रत्यक्ष सहभागातून शिक्षण संकल्पने अंतर्गत प्रभावकारी आणि उत्पादन निर्मात्यांद्वारे वापरलेल्या विक्री धोरणांमधील क्लृप्त्या या संदर्भातील सादरीकरण स्पर्धा आयोजित.

जोशी - बेडेकर महाविद्यालयाच्या B.Voc विभाग (विक्री आणि विपणन व्यवस्थापन) तर्फे बुधवार, ०४.१०.२०२३. रोजी 'प्रभावकारी आणि उत्पादन निर्मात्यांद्वारे वापरलेल्या विक्री धोरणांमधील क्लृप्त्या' या संदर्भातील सादरीकरण स्पर्धा आयोजित करण्यात आली होती. FYB.voc च्या विद्यार्थ्यांनी वेगवेगळ्या सोशल मीडिया प्लॅटफॉर्मवर सामग्री निर्मात्यांद्वारे वापरल्या जाणाऱ्या विक्री धोरणांबद्दल सादरीकरण केले. या उपक्रमात एकूण ४९ विद्यार्थ्यांनी सहभाग घेतला. व एक प्राध्यापक उपस्थित होते.

'गांधी' चित्रपटाच्या माध्यमातून गांधीवादी विचार, तत्त्वे आणि मूल्य रुजवण

जोशी-बेडेकर महाविद्यालयाच्या राज्यशास्त्र विभाग, BAMMC आणि फिल्म सोसायटी विभागातर्फे बुधवार, ४ ऑक्टोबर २०२३ रोजी एकत्रित गांधी चित्रपट पाहण्यात आला.

स्वातंत्र्यपूर्व काळ, गांधीजी सर्व सामाजिक प्रतिकुलतेशी कसे लढले याची जाणीव, त्यासोबत चित्रपटाद्वारे गांधीवादी विचार, तत्त्वे आणि मूल्ये रुजवणे या दृष्टीने या उपक्रमाचे आयोजन करण्यात आले होते. या वेळी १६५ विद्यार्थी उपस्थित होते.

किंग क्षेत्रातील वाढ आणि करिअरच्या संधी आणि स्पर्धा परीक्षांसंबंधीत कार्यशाळा.

जोशी-बेडेकर महाविद्यालयाच्या वाणिज्य विभाग आणि अर्थशास्त्र विभाग, सोबत फोकस स्पर्धा क्लासेस यांच्या संयुक्त विद्यमाने दि. ०४ ऑक्टोबर २०२३ रोजी बँकिंग क्षेत्रातील वाढ आणि करिअरच्या संधी आणि स्पर्धा परीक्षांसंबंधीत कार्यशाळेचे आयोजन करण्यात आले होते. सदर कार्यशाळेला श्री अशोक मिश्रा (फोकस स्पर्धात्मक वर्गांचे संस्थापक आणि संचालक) यांनी मार्गदर्शन केले.

केंद्र आणि राज्य स्तरावरील विविध स्पर्धा परीक्षा, बँकिंग परीक्षा इत्यादींबाबत विद्यार्थ्यांमध्ये जागरूकता निर्माण करणे हा या कार्यशाळेचा प्राथमिक उद्देश होता. या कार्यशाळेला एकूण १७१ विद्यार्थी उपस्थित होते.

विद्यार्थी केंद्रित अभ्यास उपक्रमांतर्गत 'विमान वाहतूक उद्योगातील करिअरच्या संधी' विषयावर तज्ज्ञ मार्गदर्शक व्याख्यानाचे आयोजन

जोशी - बेडेकर महाविद्यालयाच्या B.Voc (विक्री आणि विपणन व्यवस्थापन) विभागातर्फे दि. ५ऑक्टोबर २०२३ रोजी विमान वाहतूक उद्योगातील करिअरच्या संधी विषयावर तज्ज्ञ मार्गदर्शक व्याख्यानाचे आयोजन करण्यात आले होते. तज्ज्ञ मार्गदर्शक म्हणून अमझाद खान कांदे, रश्मी सुर्वे उपस्थित होते. विद्यार्थ्यांना विमान वाहतूक उद्योगाची ओळख करून देणे, एव्हिएशन इंडस्ट्रीमध्ये उपलब्ध असलेल्या करिअरच्या संधींबद्दल विद्यार्थ्यांना जागरूक करणे, एव्हिएशन वर्ल्डमध्ये प्रवेश करण्याचे मार्ग दर्शविण्यासाठी सदर व्याख्यान आयोजित करण्यात आले होते. सदर व्याख्यानाला ४४ विद्यार्थी व २ प्राध्यापक उपस्थित होते.

कंपोस्ट (ओला कचरा व्यवस्थापन) उपक्रमाचे आयोजन

जोशी - बेडेकर महाविद्यालयाच्या फाऊंडेशन कोर्स (तत्त्वज्ञान, इंग्रजी, मराठी) विभागातर्फे दि.५ ऑक्टोबर २०२३ रोजी महाविद्यालय परिसरातील बायो कंपोस्ट निर्मिती ठिकाणाला पुनर्भेट देण्यात आली. सदर ठिकाणी दि. २८ ऑगस्ट रोजी ओला कचरा संकलन करण्यात आला होता. विद्यार्थ्यांना ओल्या कचऱ्याचे खतात रूपांतर कसे होते याचे ज्ञान करून देणे. त्यांना त्यांच्या घरी उपक्रम करण्यास प्रोत्साहित करणे, पर्यावरण संरक्षण आणि कचरा व्यवस्थापनाच्या आवश्यक गोष्टींबाबत जागरूकता आणणे या उद्देशाने सदर उपक्रम राबविण्यात आला. ओला कचरा संकलन : ५८० विद्यार्थी व बायो कंपोस्ट निर्मिती ठिकाण

बायो-कंपोस्ट जागा पाहण्यास ३०५ विद्यार्थी उपस्थित होते, सोबतच ६ प्राध्यापक उपस्थित होते.

जोशी-बेडेकर कनिष्ठ महाविद्यालय दिनांक १०-१०-२३ रोजी जागतिक आरोग्य दिनानिमित्त रॅली काढण्यात आली. यात १३० विद्यार्थी व शिक्षक सहभागी झाले होते...

बा. ना. बांदोडकर विज्ञान महाविद्यालय (स्वायत्त)

पर्यावरण शास्त्र आणि जैवविविधता, वन्यजीव संरक्षण आणि व्यवस्थापन विभाग

या विभागातर्फे ९ सप्टेंबर २०२३ "Demonstration of iNaturalist" या विषयावर कु समीक्षा चव्हाण, माजी विद्यार्थिनी - जैवविविधता, वन्यजीव संरक्षण आणि व्यवस्थापन, यांचे व्याख्यान आयोजित करण्यात आले होते. या व्याख्यानात पर्यावरण शास्त्राशी संबंधित iNaturalist या सॉफ्टवेअर बद्दल माहिती देण्यात आली. iNaturalist या सॉफ्टवेअरमध्ये कशा प्रकारे नोंदी ठेवता येऊ शकतात याबद्दल प्रात्यक्षिक दाखविण्यात आले. या व्याख्यानाला ११ विद्यार्थी व ०४ शिक्षक असे एकूण १५ सदस्य उपस्थित होते.

A demonstration of iNaturalist

शक्तीचा उपयोग नेहमी शहाणपणाने करा, क्रोधाच्या मार्गाने ती वाया घालवू नका...

या विभागातर्फे १६ सप्टेंबर २०२३ रोजी दुपारी बारा वाजता "In the World of Butterflies" या विषयावर कु. मृणाली राऊत, माजी विद्यार्थिनी – जैवविविधता, वन्यजीव संरक्षण आणि व्यवस्थापन, यांचे व्याख्यान आयोजित करण्यात आले होते. या व्याख्यानाला ११ विद्यार्थी व ०४ शिक्षक असे एकूण १५ सदस्य उपस्थित होते.

In the World of Butterflies

वनस्पतीशास्त्र विभाग

वनस्पतीशास्त्र विभागातर्फे ३१ ऑगस्ट २०२३ रोजी मुंबई कृषी उत्पन्न बाजार समिती, वाशी आणि कोपरखैरणे नर्सरी, नवी मुंबई येथे भेट देण्यात आली. डॉ. विनोद जमदाडे आणि डॉ. मोहन गलांडे ह्यांच्या अध्यक्षतेखाली ही भेट झाली. या भेटीमुळे विद्यार्थ्यांना फळे, भाज्या, विविध मसाले कसे निवडावेत याबद्दल प्रत्यक्ष अनुभव मिळाला; तसेच मोठ्या प्रमाणात या गोष्टी कशा प्रकारे जतन करून ठेवाव्यात याबद्दल माहिती मिळाली. एकूण २२ विद्यार्थी व दोन शिक्षक या भेटीमध्ये समाविष्ट होते.

APMC Market Visit

या विभागातर्फे २८ ऑगस्ट २०२३ ते २ सप्टेंबर २०२३ या कालावधीत "Bridge Course on Laboratory Practices" हा अभ्यासक्रम यशस्वीरित्या आयोजित करण्यात आला. डॉ. विनोद जमदाडे , डॉ. कुमावत, डॉ.मोहन गलांडे, डॉ.रुपाली गायकवाड आणि कु.विशाखा विचारे ह्यांच्या अध्यक्षतेखाली हा अभ्यासक्रम संपन्न झाला. प्रथम वर्ष विद्याशाखेच्या विद्यार्थ्यांकरता प्रयोगशाळेतील उपकरण हाताळणी हे एक आव्हानात्मक काम असते आणि अशा प्रकारच्या प्रशिक्षणामधून विद्यार्थी प्रयोगशाळेतील उपकरणे हाताळण्याकरता सक्षम होतात.

Bridge Course on Laboratory Practices

जैवतंत्रज्ञान व सूक्ष्मजीवशास्त्र या विभागातर्फे विविध कार्यक्रमाचे आयोजन करण्यात आले होते.

१५ ते २१ जून २०२३ या कालावधीत "Certificate Course on Techniques in Molecular Biology (Level 1)" हा प्रमाणपत्र अभ्यासक्रम यशस्वीरित्या आयोजित करण्यात आला. या अभ्यासक्रमाचे नियोजन डॉ.जयश्री पवार, कु.पूर्वी शाह आणि डॉ. अश्विनी टिळक यांनी पार पाडले.

मॉलिक्युलर बायोलॉजी म्हणजेच आण्विक जीवशास्त्र याबद्दलची माहिती या अभ्यासक्रमातून देण्यात आली. आण्विक जीवशास्त्रात कोणत्या प्रकारची प्रयोगशाळेतील तंत्रे, तसेच ऑनलाइन साधने वापरली जातात याबद्दल याबद्दल मार्गदर्शन केले गेले. जैवतंत्रज्ञान आणि सूक्ष्मजीव शास्त्र या विषयांमध्ये सद्यस्थितीत कोणकोणत्या उपविषयांवर संशोधन चालू आहे, तसेच कशाप्रकारे या विषयांमध्ये संशोधन करता येईल याबद्दल जागरूकता निर्माण केली. अकरा विद्यार्थ्यांनी हा अभ्यासक्रम यशस्वीरित्या पूर्ण केला.

विद्यार्थ्यांमध्ये संशोधनाची आवड निर्माण व्हावी व संशोधनात्मक कृती जोपासण्याच्या दृष्टीने Journal Movie Club हा उपक्रम १६ ऑगस्ट २०२३ व १९ ऑगस्ट २०२३ रोजी राबवण्यात आला. या उपक्रमाच्या माध्यमातून श्री. विघ्नेवर बोगा (Engineering artificial photosynthetic life forms through endosymbiosis) श्री.नचिकेत लोखंडे, (Improvement of slide culture technique for assessment of yeast viability) सौ.शुभदा जंगम,(Fermentation Technology) सौ. श्रावणी लांडगे आणि जानवी नार्वेकर, (Sensory evaluation of food) सौ.अर्चिता दिघे (Carrageenans from marine algae and their anti-cancer activity) या वक्त्यांनी मार्गदर्शन केले. १६ ऑगस्ट २०२३ रोजी १६० विद्यार्थी व १० शिक्षक आणि १९ ऑगस्ट २०२३ रोजी ९० विद्यार्थी व १० शिक्षकांनी या उपक्रमात सहभाग नोंदवला.

२५ ऑगस्ट २०२३ रोजी "Poster making activity on Cell Cycle" कार्यक्रम आयोजित करण्यात आला होता. हा कार्यक्रम सौ. पूर्वी शाह यांच्या अध्यक्षते खाली करण्यात आला होता. ह्या कार्यक्रमात एकूण

४२ विद्यार्थी उपस्थित होते. सेल सायकल म्हणजेच पेशींचे चक्र या महत्त्वपूर्ण विषयाला भित्तिपत्रिकांच्या माध्यमातून प्राध्यापक पूर्वी शहा यांनी विद्यार्थ्यांना शिकविले.

१६ ऑगस्ट २०२३ रोजी "Rubic Cube activity on Genetic code" या विषयावर सौ. पूर्वी शाह यांचे व्याख्यान आयोजित करण्यात आले होते. या व्याख्यानाला एकूण ६८ विद्यार्थी

उपस्थित होते. जैवतंत्रज्ञान शाखेतील जेनेटिक कोड यासारखा क्लिष्ट व महत्त्वपूर्ण विषय रुबिक क्यूबच्या माध्यमातून कलात्मक पद्धतीने अतिशय सोप्या तऱ्हेने स्मरणात ठेवण्याकरता शिकवण्यात आले.

अक्षय राठोड या माजी विद्यार्थ्यांनी ०७ जुलै २०२३ रोजी स्पर्धा परीक्षा बाबत मार्गदर्शनपर व्याख्यान दिले. स्पर्धा परीक्षांची तयारी कशी करावी, तसेच पदवी परीक्षा उत्तीर्ण झाल्यापासून ते निष्णात पदवी उत्तीर्ण होईपर्यंतचा प्रवास त्यांनी अतिशय रंजकपणे विद्यार्थ्यांसमोर मांडला. बनारस हिंदू विद्यापीठ येथील त्याचे प्रयोगशाळेतील अनुभव त्यांनी सांगितले.

डॉ. वा. ना. बेडेकर व्याख्यानमाले अंतर्गत ०७ जुलै २०२३ रोजी डॉ. श्रीकृपा चंद्रशेखरन यांचे व्याख्यान "Antifungal drug resistance" या विषयावर संपन्न झाले. ह्या कार्यक्रमात एकूण १३५ सदस्य उपस्थित होते. "Antifungal drug resistance" यासारख्या विषयावर अतिशय खेळीमेळीच्या वातावरणात विद्यार्थ्यांना माहिती दिली. विद्यार्थ्यांच्या शंकांचे निरसन त्यांनी प्रश्नोत्तराच्या माध्यमातून केले.

पुराचा लोट अडविण्यात अर्थ नसतो, तो आपोआप जिरू द्यावा लागतो...

१९ ऑगस्ट २०२३ रोजी प्रथम वर्ष विज्ञान शाखेच्या विद्यार्थ्यांची सायंकाळी ०४:३० वाजता, द्वितीय वर्ष व तृतीय वर्ष विज्ञान शाखेच्या विद्यार्थ्यांची दुपारी ०२:३० वाजता पालक सभा घेण्यात आली. पालकांना महाविद्यालयात विद्यार्थ्यांकरता राबवण्यात येणारे विविध उपक्रम, अभ्यासक्रम तसेच इतर प्रशासकीय बाबींची माहिती या सभेच्या माध्यमातून देण्यात आली तसेच पालकांकडून देखील त्यांचे अभिप्राय घेण्यात आले. डॉ. कल्पिता मुळे आणि डॉ. जयश्री पवार यांच्या अध्यक्षतेखाली या पालक सभा घेण्यात आल्या.

ग्रंथालय विभाग

दिनांक २७ सप्टेंबर २०२३ रोजी भारतीय ग्रंथालय शास्त्राचे जनक डॉ एस आर रंगनाथन यांच्या पुण्यतिथी-निमित्त त्यांच्या प्रतिमेस पुष्पहार अर्पण केला. तसेच यांच्यावरील माहितीचे पुस्तक प्रदर्शन ग्रंथालयात भरविण्यात आले होते.

विद्या प्रसारक मंडळाचे
ठाणे नगरपालिका विधी महाविद्यालय

- ३ सप्टेंबर रोजी गुजरात विद्यापीठाने ''सस्टेनिंग लाइफ'' या विषयावर आयोजित केलेल्या राष्ट्रीय परिषदेत आमच्या महाविद्यालयातील व्हिजिटिंग फॅकल्टी सौ. रश्मी नाटेकर ह्यांनी ''भारतातील अनुवांशिकरीत्या सुधारीत अन्न : एक गंभीर विश्लेषण'' ह्या विषयावर पेपर सादर केला.

- ५ सप्टेंबर रोजी जोशी - बेडेकर महाविद्यालयातील प्राध्यापिका सौ. नेहा फाटक व डॉ. प्रज्ञा राजेबहादूर ह्यांनी आमच्या महाविद्यालयातील कर्मचाऱ्यांना नॅक पिअर टीम भेट संदर्भात करण्याच्या तयारी बाबत मार्गदर्शन केले.

५ सप्टेंबर शिक्षक दिनानिमित्त विद्यार्थ्यांनी कृतज्ञता व्यक्त केली आणि शिक्षक आणि शिक्षकेतर कर्मचाऱ्यांचा सत्कार करण्यात आला.

- **३१ ऑगस्ट PM USHA :**

३१ ऑगस्ट रोजी आमच्या महाविद्यालयाने PM USHA अनुदानासाठी प्रस्ताव सादर केला आणि ९ सप्टेंबर रोजी. SNDT विद्यापीठ चर्चगेट येथे प्रस्तावा संबंधीत असलेल्या आणि सरकारी अधिकाऱ्यांच्या छाननीला (Scrutiny) उपस्थित राहिले

- २२ सप्टेंबर रोजी २०२३-२४ पासूनच्या मान्यतेसाठीचा अर्ज बी.सी.आय. (बार कौन्सिल ऑफ इंडिया) कडे पाठविण्यात आला. अर्जासोबत रु. ३,५०,०००/- फी भरण्यात आली

- **१५ सप्टेंबर रोजी ''आंतरराष्ट्रीय लोकशाही दिन'' साजरा करण्यात आला.**

फुलांच्या पाकळ्या तोडणाऱ्याला, फुलांचे सौंदर्य कधीच आस्वादता येत नाही !

दरवर्षी १५ सप्टेंबर रोजी जगभरात आंतरराष्ट्रीय लोकशाही दिन साजरा केला जातो. एका अशा शासनाची आठवण ठेवण्यासाठी आणि आनंद साजरा करण्यासाठी ज्याचे लक्ष फक्त लोकहित आहे. मानवी हक्कांची सार्वत्रिक घोषणे २००८ प्रमाणे लोकशाहीचे स्मरण करणे आणि साजरे करणे ही गरज नाही, तो प्रत्येक व्यक्तीचा अधिकार आहे. हा दिवस साजरा करण्यासाठी जगभरात अनेक संसदीय कार्यक्रम आयोजित केले गेले आहेत, फोटोग्राफी स्पर्धा, वादविवाद इ. त्याच भावनेने, व्हीपीएमच्या टीएमसी लॉ कॉलेज, ठाणे, इलेक्टोरल लिटरसी क्लबसह, १५ सप्टेंबर २०२३ रोजी दुपारी ४.३० वाजता हा दिवस साजरा करण्यासाठी कार्यशाळा आयोजित करण्यात आली.

कार्यशाळा तीन वेगवेगळ्या टप्प्यात विभागली गेली होती, त्यापैकी पहिला टप्पा होता 'एक राष्ट्र, एक निवडणूक' या विषयावर वक्तृत्व स्पर्धा. ज्यामध्ये विद्यार्थी भारतीय निवडणुकीची रचना करण्याचे उद्दिष्ट कसे आहे यावर सहभागींनी त्यांचे मत व्यक्त केले. निवडणुकीचे चक्र अशा प्रकारे असावे की लोकसभा आणि राज्य विधानसभांच्या निवडणुका एका ठराविक कालमर्यादेत ठेवता येतील. या प्रसंगी, सहभागीन द्वारे भारतीय आणि यूएस मतदान पद्धतींमध्ये सखोल तुलना देखील केली गेली. श्री एडरिक मरिंडा, एक कायदेशीर पत्रकार आणि कायदेतज्ज्ञ ज्यांनी भारतासह इतर देशांमध्ये देखील सराव केला आहे ते कार्यक्रमाच्या दुसऱ्या टप्प्यात सामील झाले होते.

बौद्धिक संपदा अधिकार, लवाद, चिनी कायदा या विषयात ते तज्ज्ञ आहेत पोर्तुगीज कायदा, इतर व इतर विषयांवर देखील श्री एडरिक मिरांडा यांनी भाषण केले. त्यांच्या व्याख्यानाचा मुख्य विषय कायद्याद्वारे कायदेशीर उपाय Legal Remedies through Legislation हा होता. विषय अद्वितीय होता कारण न्यायालया ऐवजी कायद्याद्वारे न्याय कसा मिळवता येईल हे संबोधित केले गेले. मिस्टर एडरिच यांनी अलीकडे याच विषयावर एक पुस्तक लिहिले आहे ज्याचे नाव आहे, 'न्याय न्यायिक असण्याची गरज नाही' मिस्टर एडरिच यांनी दैनंदिन जीवनातील अनेक उदाहरणे देऊन सामान्य व्यक्तीसाठी न्यायिक प्रक्रियेतून न्याय मिळवणे किती कठीण आहे हे दाखवून दिले.

अधिवेशनाच्या शेवटच्या घटकामध्ये आम्हाला सत्कार करण्याचा वेगळा मान मिळाला स्वतःचे विद्यार्थी जे विविध ग्रामपंचायतींचे सदस्य म्हणून निवडून आले आहेत. कु. रामरक्षा सोनार (शहापूर ग्रामपंचायत), कु. शुभांगी निचिते (शहापूर ग्रामपंचायत) आणि कु. रुपाली थोरवे (कर्जत ग्रामपंचायत). जरी कु. रामरक्षा सोनार या कार्यक्रमात सहभागी होऊ शकल्या नाहीत. इतर सदस्य विद्यार्थी ज्यांनी उत्साहाने त्यांचे अनुभव सांगितले. ग्रामपंचायत सदस्यत्व आणि तरुणांनी राजकारणातील सहभाग यांचे महत्त्व यावर भर दिला. सकारात्मक सामाजिक बदल घडवून आणण्यासाठी सक्रिय राजकारणात सहभाग. लोकशाही म्हणजे जबाबदारीसह स्वातंत्र्य. यामध्ये प्रत्येक नागरिकाची महत्त्वाची भूमिका आहे 'लोकशाहीचे रक्षण आणि संरक्षण' या विषयावर भाष्य केले.

- **१६ सप्टेंबर रोजी ''इलेक्शन लॉ'' निकाल जाहीर करण्यात आला :**

इलेक्शन लॉ बॅच II चे वर्ग गुगल मीट प्लॅटफॉर्मवर डॉ. श्रीविद्या जयकुमार आणि श्री. विनोद वाघ. वर्ग शनिवारी संध्याकाळी ७ ते ९ या वेळेत होते. इलेक्शन ह्या कोर्स ला सत्र २ चे सर्व विद्यार्थी सहभागी होण्यास मुभा होती परंतु ४३ विद्यार्थ्यांनी कोर्स करिता उपस्थिती

दर्शविली ७ विद्यार्थ्यांनी सर्व निकष पूर्ण केले नाहीत ३६ विद्यार्थ्यांनी यशस्वीरित्या कोर्स पूर्ण केला. तीन विद्यार्थी O श्रेणीने उत्तीर्ण झाले. विद्यार्थ्यांना पुढील ग्रेड मिळावा यासाठी ४ गुणांची ग्रेस मार्क्स देण्यात आली. ५० गुणांची लेखी परीक्षा, ३० गुणांची प्रोजेक्ट आणि २० गुणांची व्हिवा या आधारे मूल्यांकन होते.

- २५ सप्टेंबर रोजी सायंकाळी ५-७ या वेळेत II LLB ओरिएंटेशन आयोजित करण्यात आले होते

- NAAC ला सर्व देयके एकूण रु. ६,१७,०००/- केली आहे. आम्ही NAAC कडून पीअर टीम भेटीच्या तारखांची वाट पाहत आहोत.

- २४ सप्टेंबर रोजी दुपारी १२ वाजता प्रवेश समितीची ऑनलाइन बैठक झाली. संस्थात्मक फेरीची गुणवत्ता यादी अंतिम करण्यात आली. दुपारी २.३० वाजता ही यादी वेबसाइटवर अपलोड करण्यात आली.

- **प्रथम वर्ष एलएलबी प्रवेश :**

तिसरी फेरी ११-१४ सप्टेंबर दरम्यान होती. २२१ जागा भरल्या गेल्या. ४३ जागांसाठी चौथी फेरी २५, २६, २७ सप्टेंबर २६३/२६४ भरल्या गेल्या. सीईटी समितीने २९ रोजी सर्व प्रवेश बंद केले आहेत

- **३० सप्टेंबर रोजी प्रथम वर्ष अभिमुखता कार्यक्रम:**

३० सप्टेंबर रोजी प्रथम वर्षाच्या विद्यार्थ्यांसाठी सायंकाळी ५ ते ७ ह्या वेळेत अभिमुखता कार्यक्रम आयोजित करण्यात आला होता. विद्यार्थ्यांना महाविद्यालय, वर्ग, अभ्यासक्रम, वेळापत्रक आणि शिक्षकांची माहिती करून देण्यात आली. विद्यार्थ्यांना वाचनालय आणि व्यायामशाळेच्या सुविधांची माहिती देण्यात आली. विद्यार्थ्यांना सर्व उपक्रम आणि स्पर्धांमध्ये सक्रिय सहभागी होण्याचे आवाहन करण्यात आले. सर्व विद्यार्थ्यांना अभ्यासक्रमाची प्रत, अंतर्गत सूचना, प्रात्यक्षिक प्रशिक्षण अभ्यास साहित्य, इंटर्नशिप डेअरी आणि अंतर्गत पुस्तिकांचे वाटप करण्यात आले.

- **श्री. एन. ए. कुलकर्णी (वकील आणि कर व्यवसायी) भेट :**

१५ जुलै २०२३ रोजी श्री. एन. ए. कुलकर्णी (वकील आणि कर व्यवसायी) यांच्या भेटीचे आयोजन करण्यात आले होते. त्यांना या विशिष्ट क्षेत्रात ४० वर्षांहून अधिक काळचा मोठा अनुभव आहे. एल.एल.बी द्वितीय वर्षाचा विद्यार्थ्यांनी करप्रणाली कायदा त्यांचा ऐच्छिक विषय म्हणून घेतला आहे. विद्यार्थ्यांना आयकर आणि जीएसटी म्हणजे काय? याचे व्यावहारिक आणि सैद्धांतिक ज्ञान मिळाले. आयकर आणि जीएसटीचे रिटर्न कसे भरले जातात. तसेच श्री. एन. ए. कुलकर्णी यांच्या मार्गदर्शनाने त्यांनी न्यायाधिकरणात हजेरी लावलेल्या खटल्यांमधील त्यांचे अनुभव सांगितले. त्याच्या बाजूने आणि विरुद्ध कोठे दिलेले आदेश त्यांचे अनुभव सांगितले. कार्यालयातील कर्मचारी कु. श्रुती आणि कु. अंकिता यांनी विद्यार्थ्यांना जीएसटी आणि आयकराची प्रक्रिया समजून घेण्यात मदत केली. खूप छान भेट झाली.

डॉ. वा. ना. बेडेकर व्यवस्थापन अभ्यास संस्था, ठाणे

२ सप्टेंबर : डॉ. नीतिन जोशी यांना टर्निटिन तर्फे आयोजित 'कृत्रिम बुद्धिमत्तेच्या (AI) च्या युगातील शैक्षणिक अखंडता : आव्हाने आणि संधी' या विषयावरील परिसंवादा मध्ये चर्चेसाठी अतिथी वक्ते म्हणून आमंत्रित करण्यात आले.

२ सप्टेंबर : सहा. प्रा. संदीप मोघे, हॉटेल रेडिसन, अंधेरी, मुंबई येथे टर्निटिन तर्फे आयोजित 'कृत्रिम बुद्धिमत्तेच्या (AI) च्या युगातील शैक्षणिक अखंडता: आव्हाने आणि संधी' या विषयावरील परिसंवाद कार्यक्रमाला उपस्थित राहिले.

२ सप्टेंबर : डॉ. कांचन आणि डॉ. बापट यांनी टूल्स कॉर्पच्या कर्मचाऱ्यांसाठी 'टाइम मॅनेजमेंट' या विषयावर व्यवस्थापन विकास कार्यक्रम आयोजित केला. १६ सप्टेंबर ला देखील 'ग्रूमिंग अँड एटीकेट्स' या विषयावर आणखी एक सत्र आयोजित करण्यात आले.

५ सप्टेंबर : ब्रिम्स तर्फे शिक्षक दिनाच्या निमित्ताने एक कार्यक्रम आयोजित करण्यात आला. यामध्ये प्राध्यापक आणि कर्मचारी सदस्यांचा सत्कार करण्यात आला.

६ सप्टेंबर : ठाकूर इन्स्टिटयूट ऑफ मॅनेजमेंट स्टडीज् अँड रिसर्च, कांदिवली तर्फे 'इथोस इन इंडियन मॅनेजमेंट' अभ्यासक्रमाच्या एमएमएस द्वितीय सत्र परीक्षेसाठी डॉ. विभूती सावे यांची एक्स्टर्नल क्वेश्चन पेपर सेटर म्हणून नियुक्ती करण्यात आली.

८ सप्टेंबर : सहाय्यक. प्रा. दिप्ती पेरीवाल यांनी ८ आणि ९ सप्टेंबर रोजी आयआयएम जम्मू तर्फे आयोजित 'रिइमर्जिंग : फायनान्स, अकाउंटिंग आणि बँकिंग इन अ वर्ल्ड अंडर रिसेट' या विषयावरील आंतरराष्ट्रीय वित्त आणि लेखा परिषदे मध्ये (IFAC-२०२३) शोध निबंध सादर केला.

१० सप्टेंबर : सहाय्यक प्रा.कृष्णकांत लसुणे, यांना गरवारे इन्स्टिटयूट ऑफ करिअर एज्युकेशन अँड डेव्हलपमेंट येथे प्राध्यापक विकास कार्यक्रमासाठी (एफ.डी.पी.) व्याख्याते म्हणून आमंत्रित करण्यात आले.

१३ आणि १४ सप्टेंबर : सल्लागार सेवा -ब्रिम्सला आलामुरी रत्नमाला इन्स्टिट्यूट ऑफ इंजिनिअरिंग अँड टेक्नॉलॉजी (ARMIET) तर्फे एनबीए (NBA) साठी मान्यता प्रक्रियेच्या तयारीसाठी सल्लागार सेवा मिळाली. त्या संदर्भात डॉ. स्मिता जपे आणि डॉ. पल्लवी यांनी १३ आणि १४ सप्टेंबर या दोन दिवशी ARMIET महाविद्यालयाच्या प्राध्यापकांना प्रशिक्षण दिले.

१५ सप्टेंबर : सहाय्यक प्रा. कृष्णकांत लसुणे यांच्या मार्गदर्शनाखाली एमएमएस प्रथम वर्षाच्या विद्यार्थिनी कबिता प्रधान आणि सरिता गुप्ते यांनी अविन्या २०२३ या राष्ट्रीय संशोधन परिषदेत शोधनिबंध सादर केला.

१५ सप्टेंबर : सहाय्यक प्रा. कृष्णकांत लसुणे यांनी फिनएक्स आयोजित राष्ट्रीय परिषदेत शोधनिबंध सादर केला.

'नाही' म्हणायचे असते तेव्हा 'नाही' म्हणण्याची हिंमत ठेवा !

१५ सप्टेंबर : माजी विद्यार्थी संघातील (एआरटी) श्री. प्रथमेश तावडे यांनी आमचे माजी विद्यार्थी श्री. आमोद पाटील यांच्यासोबत एमएमएस चाणक्य २३-२४ तुकडीच्या विद्यार्थ्यांसाठी चाय पे चर्चा सत्र आयोजित केले.

१६ सप्टेंबर : माजी विद्यार्थी संबंध संघातील (एआरटी) स्वेता नायर यांनी एमएमएस २३-२४ पाराशर तुकडीच्या विद्यार्थ्यांसाठी, माजी विद्यार्थी श्री अपूर्व मोडक यांचे 'कॅम्पस टू कॉर्पोरेट' या विषयावर 'चाय पे चर्चा' सत्राचे आयोजन केले.

२० सप्टेंबर : डॉ. महेश भानुशाली यांनी वेब ऑफ सायन्स आणि स्कोपस अनुक्रमित Q1 श्रेणी आणि ७.५ साइट स्कोअर असलेल्या वैज्ञानिक अहवाल या स्प्रिंगर नेचर प्रकाशनाच्या नियतकालीकासाठी क्रॉस बॉर्डर्स ई-कॉमर्स सप्लाय चेन युजिंग मशीन लर्निंग अँड ऑप्टिमायझेशनसाठी एक IOT आधारित फ्रेमवर्क या शीर्षकाच्या दुसऱ्या शोधनिबंधाची समीक्षा यशस्वीरित्या पूर्ण केले.

२३ सप्टेंबर : डॉ. कांचन आणि डॉ. बापट यांनी श्री वैष्णव स्कूल ऑफ मॅनेजमेंट, इंदोर द्वारा आयोजित नव-प्रबंध २०२३ - शाश्वत व्यवसायासाठी प्रतिसाद आणि नवकल्पना : संभावना आणि आव्हाने या विषयावर ऑनलाइन व्यवस्थापन परिषदेत शोधनिबंध सादर केला.

२६ सप्टेंबर : ब्रिम्सने जिल्हा उद्योग केंद्र, ठाणे यांच्याशी सामंजस्य करार केला.

२६ सप्टेंबर : डॉ. पल्लवी आणि डॉ. जपे यांनी लिहिलेली, 'केस ऑफ लर्नबीझ सिम्युलेशन्स : चॅलेंजेस अँड अपॉर्च्युनिटी' या शीर्षकाची केस स्टडी इमर्जिंग इकॉनॉमीज केसेस या नियतकालिका मध्ये प्रकाशनासाठी स्वीकारण्यात आली.

२६ सप्टेंबर : डॉ. विभूती सावे यांना वि. प्र. म. च्या के.जी. जोशी कला आणि एन.जी. बेडेकर वाणिज्य महाविद्यालय (स्वायत्त) च्या - बीएमएस विभागातर्फे 'क्रिएटिव्हिटी आणि इनोव्हेशन अॅज ए बिझनेस स्ट्रॅटेजी' या विषयावर व्याख्यान देण्यासाठी अतिथी वक्ते म्हणून आमंत्रित करण्यात आले.

३० सप्टेंबर : डॉ. स्मिता जपे यांना 'साऊथ एशियन जर्नल ऑफ सोशल स्टडीज अँड इकॉनॉमिक्स' या नियतकालिका तर्फे 'रिस्क मानजमेंट कूड प्ले अ व्हायटल रोल टू स्ट्रेंथन मायक्रोफायनान्स इंडस्ट्री' या लेखाची समीक्षा करण्यासाठी आमंत्रित करण्यात आले.

३० सप्टेंबर : सहाय्यक. प्रो. विशाल वेदक यांनी मेंडेले आणि एमएस वर्ड वापरून संदर्भ व्यवस्थापनाची २ दिवसीय ऑनलाईन कार्यशाळा यशस्वीरीत्या पूर्ण केली.

•••

Posting under the Reg. No. MH/MR/TNC-27/2004-2006

विद्या प्रसारक मंडळ, ठाणे

- अत्याधुनिक दृक् श्राव्य यंत्रणा
- वातानुकूलित प्रसन्न वातावरण
- वाहने उभी करण्यासाठी प्रशस्त जागा

अशा सुविधांनी युक्त

सभागृहाचे नाव	ठिकाण	आसन क्षमता
थोरले बाजीराव पेशवे सभागृह	महाविद्यालय परिसर	३००
कात्यायन सभागृह	कला/वाणिज्य इमारत	१६०
पातंजली सभागृह	बा. ना. बांदोडकर विज्ञान महाविद्यालय इमारत	१६०
पाणिनी सभागृह	डॉ. वा. ना. बेडेकर व्यवस्थापन अभ्यास संस्था इमारत	१८०
मनु सभागृह	वि. प्र. मं. चे ठाणे नगरपालिका विधी महाविद्यालय इमारत	२५०

❈ संपर्क ❈

कार्यवाह

विद्या प्रसारक मंडळ

विष्णूनगर, नौपाडा, ठाणे - ४०० ६०२

दूरध्वनी क्रमांक - २५४२६२७०

Email : vpmt1935@gmail.com

हे मासिक प्रकाशक आणि संपादक डॉ. विजय वासुदेव बेडेकर व मुद्रक श्री. विलास सांगुर्डेकर, परफेक्ट प्रिण्टस्, नुरीबाबा दर्गा रोड, ठाणे - ४०० ६०१ या मुद्रणालयामध्ये छापून विद्या प्रसारक मंडळ, जिल्हा ठाणे-४०० ६०२ यांच्याकरिता विद्या प्रसारक मंडळ, डॉ. बेडेकर विद्या मंदिर, विष्णूनगर, ठाणे - ४०० ६०२ इथून प्रकाशित केले.